

**Έντυπο υλικό στα
Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου**

**Η θρησκεία στη ζωή, στην ιστορία
και στον πολιτισμό**

Πορεία μέσα από αντιθέσεις

Τόμος 6ος

Έντυπο προσωρινό υλικό στα Θρησκευτικά Β΄ Γυμνασίου

**Η θρησκεία στη ζωή, στην
ιστορία και στον πολιτισμό
Πορεία μέσα από αντιθέσεις**

**Το έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά δημιουργήθηκε με
την ευθύνη της Επιτροπής Εμπει-
ρογνωμόνων του Ινστιτούτου Εκ-
παιδευτικής Πολιτικής στο πλαίσιο
υλοποίησης του Υποέργου «Εκ-
πόνηση Προγραμμάτων Σπουδών
Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμι-
ας Εκπαίδευσης και Οδηγών για τον
Εκπαιδευτικό «Εργαλεία Διδακτικών
Προσεγγίσεων» της Πράξης «ΝΕΟ
ΣΧΟΛΕΙΟ (Σχολείο 21ου αιώνα) -
Νέο Πρόγραμμα Σπουδών».
Το παρόν υλικό συνοδεύει το
αντίστοιχο Πρόγραμμα Σπουδών
και τον Οδηγό Εκπαιδευτικού.**

ΣΥΝΤΑΞΗ ΦΑΚΕΛΟΥ
Θανάσης Νευροκοπλής
ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης,
Μέλος της Επιτροπής Εμπειρογνω-
μόνων

Παναγιώτης Αρ. Υφαντής
Αναπληρωτής Καθηγητής
Τμήματος Θεολογίας ΑΠΘ, Μέλος
της Επιτροπής Εμπειρογνωμόνων

Λάσκαρης Ιατρόπουλος
ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Ζωή Τερλιμπάκου
Δρ Θεολογίας, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

Διονυσία Χατζή
ΜΤη Θεολογίας, Εκπαιδευτικός
Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης

**ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ
ΜΟΡΦΟΠΟΙΗΣΗ ΦΑΚΕΛΟΥ
Θανάσης Νευροκοπλής**

**ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Νικόλαος Μαστερόπουλος,
Σκηνές από την Αποκάλυψη
σε σμάλτο (λεπτομέρεια), 2001**

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΦΑΚΕΛΟΣ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ

**Έντυπο προσωρινό υλικό στα
Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου**

Τόμος 6ος

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ
«ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΑΘΗΝΑ 2017

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 6

Ορθοδοξία και Νέος Ελληνισμός

5 / 130

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης οι συνθήκες ζωής των χριστιανών άλλαξαν δραματικά. Κατά τη δύσκολη για το Γένος περίοδο της τουρκοκρατίας, η ορθόδοξη Εκκλησία, με επικεφαλής τον Πατριάρχη Κωνσταντινουπόλεως, θα διαδραματίσει τον σημαντικότερο ρόλο στη διατήρηση της μνήμης και της ταυτότητας των Ελλήνων, συμβάλλοντας στην παιδεία και τον πολιτισμό και εμπνέοντας πάντα στις ψυχές των ανθρώπων την αγάπη για την ελευθερία της πατρίδας. Στόχος μας στη θεματική αυτή ενότητα είναι να ανακαλύψουμε και να αξιολογήσουμε αυτή τη συνεισφορά, να φωτίσουμε τη ζωή και το έργο συγκεκριμένων

προσώπων του Νεότερου Ελληνισμού, να ανακαλύψουμε την ομορφιά και την αξία του λαϊκού πολιτισμού μας που διασώζει τη συνέχεια της πολιτισμικής μας ταυτότητας και να κατανοήσουμε τις εντάσεις που σφράγισαν την ιστορική διαδρομή της Ελλαδικής Εκκλησίας κατά τους τελευταίους αιώνες και καθόρισαν τις σχέσεις της με το Νεοελληνικό κράτος και τον λαό.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Μετά την Άλωση της Πόλης

- ✿ **Ενορίες και κοινότητες:
Μνήμη και ταυτότητα στη
μεταβυζαντινή περίοδο**
- ✿ **Εξισλαμισμός και νεομάρτυρες
Νεομάρτυς Μιχαήλ Πακνανάς
ο Κηπουρός
Νεομάρτυς Κυράννα
Πατριάρχης Γρηγόριος ο Ε΄**
- ✿ **Εκκλησία και παιδεία
Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός
Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης
Ευγένιος Βούλγαρης**

II. Η δύναμη του λαϊκού πολιτισμού

- ✿ **Δημοτικά τραγούδια (με θρη-
σκευτικό περιεχόμενο) και
κάλαντα γιορτών**

 Λαϊκή τέχνη: Καταφύγιο και κιβωτός (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική/κεντητική, αργυροχρυσοχοΐα, κεραμική)

III. Από την οικουμενική Ορθοδοξία στις εθνικές Εκκλησίες

 Το Αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδας και η ρήξη με το Πατριαρχείο

 Ο κίνδυνος του εθνοφυλετισμού και η συνοδική του καταδίκη (1872)

 Το Οικουμενικό Πατριαρχείο σήμερα: μαρτυρία και ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

Ι. Μετά την Άλωση της Πόλης

Ενορίες και κοινότητες: Μνήμη και ταυτότητα στη μεταβυζαντινή περίοδο

Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία

Θρηνητικόν συναξάρι Κωνσταντίνου του Παλαιολόγου

Την Τρίτη 29 Μαΐου 1453 μια παλιά ιστορία τελείωσε. Ο τελευταίος κληρονόμος του Μεγάλου Κωνσταντίνου, Κωνσταντίνος κι αυτός, έπεσε νεκρός στο πεδίο της μάχης και ένας άπιστος σουλτάνος μπήκε θριαμβευτικά στην πόλη που ίδρυσε ο Κωνσταντίνος, τη Βασιλίδα των πόλεων και πρωτεύουσα της χριστιανικής αυτοκρατορίας. Δεν υπήρχε πια ούτε αυτοκράτορας ούτε Σταυρός στο Ιερό Παλάτι για να συμβολίζει στους πιστούς της Ανατολής το μεγαλείο και την εξουσία του παντοδύναμου Θεού. Η Εκκλησία της Κωνσταντινουπόλεως, επί χίλια και πλέον χρόνια συνέταιρος του ορθόδοξου κράτους, έγινε η Εκκλησία ενός υποτεταγμένου λαού, που ήταν τώρα πια κάτω από την καλή ή κακή διάθεση ενός μουσουλμάνου κυριάρχου. Η λειτουργία της,

η όψη της και όλος ο τρόπος ζωής της χρειάστηκε απότομα να αλλάξει.

Στήβεν Ράνσιμαν, Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, τόμος Β'

Μετά την άλωση της Πόλης οι Οθωμανοί κατακτητές εφάρμοσαν ένα θεοκρατικό διοικητικό σύστημα σε όλους τους κατακτημένους λαούς. Οι υπήκοοι στον Σουλτάνο δε διακρίνονταν ανάλογα με την εθνική τους καταγωγή, αλλά ανάλογα με τη θρησκεία τους (σύστημα των μιλλέτ*). Εντός της οθωμανικής αυτοκρατορίας, όλοι οι ορθόδοξοι χριστιανοί αναγνωρίστηκαν ως ένα μιλλέτ στο σύνολό τους, δηλαδή ως μία ενιαία θρησκευτική ομάδα, και στο Οικουμενικό Πατριαρχείο ανατέθηκε η ευθύνη για τη διοίκηση και

την καλή τους διαγωγή έναντι της ανώτατης αρχής. Κάθε μιλλέτ είχε προνόμια που του επέτρεπαν να διευθύνει τις υποθέσεις του σύμφωνα με τους δικούς του νόμους και τα δικά του έθιμα. Αν και τα προνόμια αυτά εξυπηρετούσαν πρώτιστα τα οθωμανικά συμφέροντα και καταπατούνταν εύκολα, έδωσαν παράλληλα αυτά τη δυνατότητα στο Γένος να μείνει ενωμένο πολιτιστικά και πνευματικά και να επιβιώσει μέσα στις αντίξοες συνθήκες που επέβαλε ο οθωμανικός ζυγός.

* Στο πλαίσιο του οθωμανικού κράτους αναγνωρίστηκαν τέσσερα μιλλέτ: το μουσουλμανικό, το ορθόδοξο (την Ορθόδοξη Εκκλησία αποτελούσαν Έλληνες, Βλάχοι, Σέρβοι, Βούλγαροι, Αλβανοί, Μολδαβοί και Άραβες), το αρμενικό και το εβραϊκό.

Τα δυο πρώτα «μιλλέτια» ήταν αριθμητικά μεγαλύτερα και με συμπαγείς, γεωγραφικά, πληθυσμούς.

Της Αγιά Σοφιάς

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆς,
σημαίνουν τὰ ἐπουράνια,
σημαίνει κι ἡ Ἀγιά-Σοφιά, τὸ μέγα
μοναστήρι,
μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἑξήντα

14 / 132 - 133

**δυὸ καμπάνες,
κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε
παπᾶς καὶ διάκος.
Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ
πατριάρχης,
κι ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ
ἔσειόντανε οἱ κολόνες.
Νὰ μποῦνε στὸ χερουβικὸ καὶ νὰ
ἔβγει ὁ βασιλέας,
φωνὴ τοὺς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ
κι ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα:
«Πάψετε τὸ χερουβικὸ κι ἄς
χαμηλώσουν τ' Ἄγια,
παπάδες πᾶρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς
κεριὰ σβηστήτε,
γιατί ἔναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ
τουρκέψει.
Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιά,
νὰ ἔρθοῦν τρία καράβια,
τὸ ἔνα νὰ πάρει τὸ σταυρὸ καὶ τ'
ἄλλο τὸ βαγγέλιο,**

**τὸ τρίτο τὸ καλύτερο, τὴν ἅγια
Τράπεζά μας,
μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ
καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν».**
**Ἡ Δέσποινα τaráχτηκε καὶ
δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
«Σώπασε κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴ
πολυδακρύζης,
πάλι μὲ χρόνους, μὲ καιρούς, πάλι
δικά μας θά 'ναι».**

**Οι συνθήκες που διαμορφώθηκαν
από τα προνόμια προς το Ορθό-
δοξο μιλλέτ επέτρεψαν να ανα-
πτυχθούν αυτοδιοικούμενες, ὡς
ένα βαθμό, κοινότητες σε ὅλη
την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Οι
ἀρχοντές τους ἐκλέγονταν ἀπὸ τον
λαό. Τους φόρους προς το τουρκικό
κράτος πλήρωνε η κοινότητα και
ὄχι ο κάθε ὑπόδουλος ατομικά.**

Κατ' αυτόν τον τρόπο οι εισφορές των πλουσιότερων ήταν δυνατόν να εξισορροπούν εκείνες των φτωχότερων, αφού όλοι ανήκαν στο ίδιο σώμα. Κέντρο της ζωής της κοινότητας ήταν ο ναός. Εκεί τελούσαν τη λατρεία και οργάνωναν την κοινωνική τους ζωή. Έτσι η Εκκλησία αποτέλεσε τον βασικό παράγοντα συνοχής και ενότητας και έναν πολύτιμο χώρο ελεύθερης έκφρασης και επικοινωνίας των υπόδουλων πιστών.

Ο χορός των αντρειωμένων

Στα κακοτράχαλα τα βουνά
με το σουράβλι και το ζουρνά
πάνω στην πέτρα την αγιασμένη
χορεύουν τώρα τρεις αντρειωμένοι.
Ο Νικηφόρος κι ο Διγενής
κι ο γιος της Άννας της Κομνηνής.

**Δική τους είναι μια φλούδα γης
μα εσύ Χριστέ μου τους ευλογείς
για να γλιτώσουν αυτή τη φλούδα
απ' το τσακάλι και την αρκούδα.
Δες πώς χορεύει ο Νικηταράς
κι αηδόνι γίνεται ο ταμπουράς.**

**Από την Ήπειρο στο Μοριά
κι απ' το σκοτάδι στη λευτεριά
το πανηγύρι κρατάει χρόνια
στα μαρμαρένια του χάρου αλώνια.
Κριτής κι αφέντης είν' ο Θεός
και δραγουμάνος του ο λαός.**

**Τσάμικος - Αθανασία (1976),
Στίχοι: Νίκος Γκάτσος,
Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις**

Των Ελλήνων οι κοινότητες

**Ας κρατήσουν οι χοροί
και θα βρούμε αλλιώςτικά
στέκια επαρχιώτικα βρε
ώσπου η σύναξις αυτή
σαν χωριό αυτόνομο να ξεδιπλωθεί**

**Μέχρι τα ουράνια σώματα
με πομπούς και με κεραίες
φτιάχνουν οι Έλληνες κυκλώματα
κι ιστορία οι παρέες**

**Ο ουρανός είναι φωτιές
ανεμομαζώματα
σπίθες και κυκλώματα βρε
και παρέες λαμπερές
το καθρέφτισμά τους στις
ακρογιαλιές**

**Κι είτε με τις αρχαιότητες
είτε με ορθοδοξία**

των Ελλήνων οι κοινότητες
φτιάχνουν άλλο γαλαξία

Τι να φταίει η Βουλή
τι να φταίν οι εκπρόσωποι
έρημοι και απρόσωποι βρε
αν πονάει η κεφαλή
φταίει η απρόσωπη αγάπη που 'χε
βρει

Μα η δικιά μας έχει όνομα
έχει σώμα και θρησκεία
και παππού σε μέρη αυτόνομα
μέσα στην τουρκοκρατία

Να μας έχει ο Θεός γερούς
πάντα ν' ανταμώνουμε
και να ξεφαντώνουμε βρε
με χορούς κυκλωτικούς
κι άλλο τόσο ελεύθερους σαν
ποταμούς

Και στην νύχτας το λαμπάδιασμα
να πυκνώνει ο δεσμός μας
και να σμίγει παλιές κι αναμμένες
τροχιές
με το ροκ του μέλλοντός μας.

Διονύσης Σαββόπουλος,
Ας κρατήσουν οι χοροί, (1983)

Εξισλαμισμός και νεομάρτυρες

Οι Οθωμανοί, λόγω θρησκευτικού φανατισμού αλλά και για λόγους κυριαρχίας, συχνά εξισλάμιζαν βίαια τους υπόδουλους. Αλλά και κάποιοι χριστιανοί στις ορθόδοξες κοινότητες της Βαλκανικής και της Μικράς Ασίας άλλαζαν πίστη, προκειμένου να ανέλθουν κοινωνικά και οικονομικά. Άλλοι ασπάζονταν επιφανειακά το Ισλάμ, ενώ κρυφά συνέχιζαν την ορθόδοξη πίστη και ζωή ως κρυπτοχριστιανοί. Η θέση

τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γι' αυτό και η Εκκλησία τους αντιμετώπισε με κατανόηση. Όσοι χριστιανοί αντιστέκονταν στις πιέσεις και παρέμεναν σταθεροί στην πίστη τους συχνά οδηγούνταν στο μαρτύριο. Αυτοί είναι οι νεομάρτυρες (μάρτυρες των νεότερων χρόνων), αρκετοί από τους οποίους είτε είχαν ασπαστεί το Ισλάμ και αργότερα μετανόησαν και ομολόγησαν δημόσια την χριστιανική τους πίστη, με αποτέλεσμα να καταδικαστούν σε θάνατο. Κάποιοι ήταν πρώην μουσουλμάνοι που βαφτίστηκαν χριστιανοί και, όταν αυτό έγινε γνωστό, επέλεξαν να μαρτυρήσουν για τη νέα τους πίστη. Άλλοι είχαν κατηγορηθεί δίκαια ή άδικα ότι συμμετείχαν σε επαναστατικές ενέργειες και αρνήθηκαν να γίνουν μουσουλμάνοι για να αποφύγουν την εκτέλεση. Το

παράδειγμα των νεομαρτύρων είχε μεγάλη μεγάλη απήχηση στη συνείδηση του υπόδουλου λαού, όπως ακριβώς και η στάση των πρώτων μαρτύρων.

Φιρμάνι για το παιδομάζωμα (1666)

Μόλις φτάσει το παρόν αυτοκρατορικό μου διάταγμα, να γίνει γνωστό ότι, κατά τις ισχύουσες από παλαιά διατάξεις, επιβάλλεται η στρατολόγηση των ραγιάδων που κατοικούν στις αυτοκρατορικές μου χώρες για τις ανάγκες της αυτοκρατορικής μου φρουράς. Επειδή, όμως, εδώ και πολύ καιρό δεν είχε γίνει τέτοια στρατολόγηση, πρέπει να στρατολογήσετε ένα παιδί κάθε πολύτεκνου άπιστου ραγιά, που να είναι ηλικίας από δεκαπέντε

μέχρι είκοσι ετών και ικανό να υπηρετήσει... Επειδή η υπηρεσία αυτή πρέπει να εκτελεσθεί με μεγάλη προσοχή, σας παραγγέλλω να στρατολογήσετε μεταξύ των πιο εκλεκτών, ρωμαλέων και κατάλληλων νέων, από εκατόν πενήντα μέχρι εκατόν εξήντα, και να τους στείλετε με τους σχετικούς καταλόγους στην πρωτεύουσά μου.

**Απόστολος Βακαλόπουλος,
Ιστορία Νέου Ελληνισμού**

**Νεκτάριος Τέρπος, Νουθεσία εις
κάθε απλόν άνθρωπον και χωρικόν**

Το λοιπόν, τι ανάγκη είχα εγώ πέρυσι στις 25 Δεκεμβρίου του 1724 να πάω στην ξένη επαρχία του Ελμπασάν, στο χωριό Τραγότι; Και μπαίνοντας στην Εκκλησία του Χριστού βρήκα τον παπά με έως

**εκατόν είκοσι γυναίκες και άντρες
ώς δεκαπέντε και πολύ πικράθηκα
που ήταν τόσο λίγοι οι άντρες. Και
είχα ρωτήσει πρωτίτερα και μου
είπαν πως οι υπόλοιποι άντρες,
αλίμονο, όλοι τούρκεψαν...**

**Απόσπασμα από το έργο «Πίστις»
στο Κωνσταντίνου Γαρίση «Ο
Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του»**

**Νεκτάριος Τέρπος, Νουθεσία εις
κάθε απλόν άνθρωπον και χωρικόν**

**Υπάρχουν και κάποιες τρισκατά-
ρατες και αφορισμένες γυναίκες και
λένε: ω άντρα μου, γίνε Τούρκος,
γιατί δεν μπορούμε να πληρώσου-
με χαράτσι, και άλλες θείες και ανι-
ψιές του διαβόλου, λένε, ω παιδιά
μου, βάλτε από ένα τούρκικο όνο-
μα για να μην πληρώσετε χαράτσι,
γιατί δεν μπορούμε να ζυμώνουμε**

και να μαγειρεύουμε για τους Αγα-
ρηνούς. Όχι, όχι, μην πλανιέστε για
δύο άσπρα (χρήματα) την ημέρα,
και μην το κάνετε αυτό, έτσι να 'χετε
την ευχή του Χριστού και της Πανα-
γίας.

Άλλοι και άλλες από άλλο μέρος
μου λένε πως ο άντρας μου νη-
στεύει, κρατεί τα τριήμερα, κάνει
τον σταυρό του, δεν καταλύει τη νη-
στεία, πηγαίνει στην Εκκλησία τη
νύχτα και μεταλαμβάνει Σώμα και
Αίμα του Χριστού. Έρχεται ο παπάς
τη νύχτα και μας κάμνει όσα χρειά-
ζονται, βαπτίζει τα παιδιά μας, στε-
φανώνει τον γιο μου. Όχι όχι, δεν
σας ωφελούνε ό,τι και αν κάνετε,
σύμφωνα με τη φωνή του Ευαγγε-
λίου που λέει: «Όποιος με αρνηθεί
μπροστά στους ανθρώπους, και
εγώ θα τον αρνηθώ όταν κατεβώ
από τους ουρανούς στην αγία πόλη

Ιερουσαλήμ να κρίνω όλον τον κόσμο».

Και μην πλανηθείς, καλέ μου άνθρωπε, και μου λέγεις· τον πατέρα μου, τον αδελφό μου τον έβγαλα κρυφά και τον έφερα στην Εκκλησία τη νύχτα. Δε σου αξίζει, πλανάσαι, δε σε ωφελούν αυτά σε τίποτε. Εγώ πριν λίγο καιρό πήγα σε μία Εκκλησία, και βρήκα κάτω από ένα τούβλο ένα ψόφιο ποντικό, και τον πετάξαμε έξω, και η Αγία Εκκλησία απ' αυτόν δε μιάνθηκε, αλλά ούτε και ο ποντικός αγιάστηκε. Τέτοιας λογής είναι και οι αρνητές, που τους φέρνουν κρυφά στην Εκκλησία του Θεού. Αν θέλεις να είσαι άγιος και ευλογημένος, όλα όσα κάνεις ως χριστιανός στο φως να είναι, να σε βλέπουν όλοι, να πηγαίνεις εσύ ζωντανός στην Εκκλησία, να δοξολογάς, και να προσκυνάς

τον εν Τριάδι Θεόν...

Βάστα λοιπόν τα βάσανα, και αν σε δέσουν μην πικραίνεσαι, και αν σε βάλουν στη φυλακή ή στα σίδερα και στο τρομπούκι, υπόφερε χαρούμενος, κάνοντας τον Σταυρό σου, και κήρυττε το όνομα του Χριστού, Θεού του παντός.

**Απόσπασμα από το έργο «Πίστις»
στο Κωνσταντίνου Γαρίση,
«Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο
του»**

Τα στάδια της ομολογίας των Νεομαρτύρων

α' . Πρέπει να πάτε σε κάποιον έμπειρο και ενάρετο Πνευματικό, να εξομολογηθείτε την άρνηση της πίστης σας και όλες τις άλλες αμαρτίες που κάνατε και να του φανερώσετε τον σκοπό που έχετε

για το μαρτύριο· β' . να ζητήσετε να λάβετε τη δεύτερη χρίση του Αγίου Μύρου, όπως προβλέπουν οι διατάξεις της Αγίας Εκκλησίας μας· γ' . να αποτραβηχτείτε σε ένα μέρος ήσυχο και εκεί να κάτσετε και να παρακαλέσετε τον Θεό με νηστεία, αγρυπνία και δάκρυα να δείξει φιλευσπλαχνία για το μέγα σφάλμα που κάνατε, και ακόμη περισσότερο να τον παρακαλέσετε να ανάψει την θεία του αγάπη στην καρδιά σας και να σας δώσει δύναμη στο μαρτύριο για να νικήσετε τον διάβολο και τους υπηρέτες του· δ' . να κοινωνήσετε τα θεία μυστήρια με κατάνυξη και ευλάβεια και ε' . ύστερα από όλα αυτά να σηκωθείτε να πάτε στον τόπο όπου αρνηθήκατε προηγουμένως τον Χριστό και εκεί να αρνηθείτε τη θρησκεία που

**δεχθήκατε και να ομολογήσετε
την πίστη του Χριστού και για την
ομολογία σας αυτή να χύσετε το
αίμα σας και να πεθάνετε...**

**Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου,
Νέον Μαρτυρολόγιον,
α' έκδοση 1794, Προοίμιον**

**Βίος του Αγίου Νεομάρτυρα
Μιχαήλ Πακνανά του Κηπουρού**

31 / 136 - 137

Ο άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ γεννήθηκε στην Αθήνα από φτωχούς, μα ευσεβείς γονείς, γύρω στο 1750. Ζούσε στη συνοικία της Βλασσαρούς, η οποία βρισκόταν κάτω από την Ακρόπολη, στο σημερινό χώρο της Αρχαίας Αγοράς. Η φτώχεια δεν του επέτρεψε να μάθει γράμματα κι έτσι, αγράμματος κι απλοϊκός, με πολλή όμως πίστη στον Χριστό, μεγάλωνε ο Μιχαήλ κοντά στους γονείς του. Όταν έγινε έφηβος, ο πατέρας του τον πήρε κοντά του, να τον βοηθάει στους κήπους όπου δούλευε. Δούλεψε κάμποσα χρόνια έτσι, δίπλα στον πατέρα του. Μετά, σαν έχασε τον πατέρα του, αγόρασε ένα γαϊδουράκι και μ' αυτό έβγαινε στα γύρω χωριά και κουβαλούσε κοπριά για τους κήπους, που καλλιεργούσε παλιότερα ο πατέρας του.

Μια μέρα, όμως, καθώς γυρνού-

σε από τα χωριά, στην είσοδο της Αθήνας, συνάντησε τους φύλακες της χώρας, που ήταν άνθρωποι του Βοεβόδα της πόλης, Μωαμεθανοί κι αυτοί. Από καιρό τον είχαν βάλει στο μάτι και, καθώς τον έβλεπαν απλοϊκό κι αγράμματο, νόμιζαν πως θα τον έκαμναν ν' αλλαξοπιστήσει. Γι' αυτό τον συκοφάντησαν, κατηγορώντας τον πως πήγε μπαρούτι στους αρματωμένους Έλληνες που ήταν πάνω στα βουνά, και τον φυλάκισαν. Έτσι οι Αγαρηνοί ερχόταν καθημερινά και τον πίεζαν με χίλιους τρόπους να τουρκέψει, δηλαδή ν' αλλάξει την πίστη του. Πέρασε κάμποσος καιρός, χωρίς να φέρουνε αποτέλεσμα οι πιέσεις των Οθωμανών. Όταν πια τελείωσε η υπομονή τους, άρχισαν να τον φοβερίζουν πως, αν δεν αλλάξει την πίστη του, έχουν απόφαση και

διαταγή να τον θανατώσουν. Τα βασανιστήρια του Μιχαήλ συνεχιζότανε απ' τους απίστους ασταμάτητα. Όμως, όσο τον βασανίζανε, τόσο εκείνος γίνονταν πιο σταθερός στην άρνηση του: «δεν τουρκίζω, είμαι χριστιανός!», έλεγε συνέχεια. Κάποτε, τον έβγαλαν απ' τη φυλακή και τον παρουσίασαν στον Βοεβόδα, ελπίζοντας πως με κολακείες και ταξίματα (φορέματα, χτήματα, πλούτη), θα λύγιζε τον άγιο. Ο Νεομάρτυς όμως έμενε ασάλευτος στην πίστη του. Ο Βοεβόδας τότε άρχισε τις απειλές για τα ερχόμενα μαρτύρια, λέγοντάς του πως στο τέλος θα τον θανατώσει αν δεν αλλαξοπιστήσει. Ο Άγιος έλεγε και ξανάλεγε τις δυο λέξεις («δεν τουρκεύω»), δίχως να λιποψυχήσει.

Τότε, ο Βοεβόδας τον έστειλε στον ονομαστό Καλοπασσιά από

τα Γιάννενα, που βρισκόταν εκείνες τις μέρες στην Αθήνα. Έλπιζε πως εκείνος, φόβος και τρόμος καθώς ήταν για τα μέσα που χρησιμοποιούσε σ' όλους τους φυλακισμένους, θα γύριζε τον Μιχαήλ στην πίστη τους. Μα κι ο Καλοπασσιάς, μ' ό,τι κι αν του 'ταξε και μ' όσες απειλές και βάσανα κι αν τον φοβέρισε, δεν κατάφερε να πάρει άλλη λέξη απ' το στόμα του, εκτός από το: «δεν τουρκίζω!». Τότε ο Καλοπασσιάς του λέει με πονηριά: «Μπρέ λωλέ, αρνήσου κατά το παρόν την πίστη σου, για να γλυτώσεις τη ζωή σου, κι ύστερα πήγαινε σ' άλλον τόπο και έχε πάλι την πίστη σου». Αλλά ο Μάρτυς δεν πειθόταν με κανέναν τρόπο, αλλά φώναζε ακατάπαυστα: «δεν τουρκίζω, δεν τουρκίζω». Βλέποντας λοιπόν τον άγιο Μιχαήλ ο φοβερός Καλοπασσιάς ασάλευτο

στην πίστη του, τον έστειλε στον δικαστή για να τον δικάσει. Κι εκείνος, βέβαια, πάσχισε να τον αλλαξοπιστήσει με τους δικούς του τρόπους, πριν να τον δικάσει, αλλά είχε κι αυτός το ίδιο αποτέλεσμα. Ο Άγιος του πετούσε κατάμουτρα το «δεν τουρκίζω». Τότες θύμωσε και εκείνος, κι έβγαλε την απόφαση για να τον αποκεφαλίσουν.

Ο Άγιος ατάραχος άκουσε την καταδίκη του. Δέσμιος, βασανισμένος κι εξουθενωμένος απο τα μαρτύρια, ο Άγιος δεν δείλιαζε, παρά έτρεχε με προθυμία στο μαρτύριο. Σαν έφτασε στον τόπο του μαρτυρίου, γονάτισε, έκαμε την προσευχή του, κι έσκυψε το κεφάλι του με χαρά, σα να περίμενε ζωή απ' το σπαθί και όχι θάνατο. Ο αγαρηνός τον έπιασε απ' τα μαλλιά και τον εχτύπησε με το σπαθί στο λαιμό,

μα διπλαριστά και όχι με την κόψη, για να τον κάνει να δειλιάσει και ν' αρνηθεί τον Χριστό. Μα ο άγιος με θάρρος του έλεγε: «Χτύπα για την πίστη!». Ο φονιάς τότε γύρισε τη μαχαίρα του από το κοφτερό μέρος, κι άρχισε να του κόβει το λαιμό λίγο-λίγο, για να προλάβει, αν πονέσει, να μετανιώσει και ν' αλλοξοπιστήσει. Αλλά μάταια, γιατί ο άγιος ολοένα και δυνατώτερα φώναζε: «Χτύπα, για την πίστη!». Τότε ο δήμιος χτύπησε τον Άγιο με όλη του τη δύναμη κι έκοψε την τίμια κεφαλή του, ενώ η ψυχή του, στεφανωμένη μέσα στο αίμα του μαρτυρίου, ανέβαινε ν' αναπαυθεί στις αιώνιες σκηνές των δικαίων του Θεού.

Στην πρώτη κολώνα του Ολυμπίου Διός στην Αθήνα, διακρινόταν το ακόλουθο επιγραφικό χάραγμα: «1771 Ιουλίου 9 απεκεφαλίσθη ο

Πακνανάς Μιχαήλης». Το μοναδικό παρεκκλήσι σ' όλη την πρωτεύουσα, αφιερωμένο στον Άγιο νεομάρτυρα Μιχαήλ, βρίσκεται στον Ιερό Ναό Αναλήψεως Κυρίου Νέου Κόσμου, όπου κατά την παράδοση βρισκόταν οι κήποι του Αγίου.

**Κωνσταντίνος Αθ. Οικονόμου,
Ο Άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ
Πακνανάς ο Κηπουρός**

Η εύρεση των λειψάνων της Αγίας Κυράννης της Οσσαίας

Η Ιερά Μητρόπολις Λαγκαδά Λητής και Ρεντίνης ζει τη φετινή χρονιά (2011) μέσα στο κλίμα του εορτασμού και της τιμής της τοπικής αγίας Κυράννης της Νεομάρτυρος. Η Όσσα υπήρξε ο χώρος των περισσότερων λατρευτικών εκδηλώσεων, γιατί είναι ο τόπος που η

αγία γεννήθηκε, μεγάλωσε και έχτισε την προσωπικότητά της, με όλες εκείνες τις αρετές που οι Ελληνίδες μητέρες γαλουχούσαν τα παιδιά τους στα δύσκολα χρόνια της τουρκοκρατίας.

Στον ναό των αγίων Αρχαγγέλων του χωριού της, η αγία έμαθε πως το ωραιότερο πράγμα στο κόσμο είναι η πίστη στον Χριστό και την πατρίδα, μια πατρίδα που στέναζε τότε κάτω από ζυγό δουλείας, και πως η μόνη έκφραση ελευθερίας του ανθρωπίνου προσώπου, ήταν η ζωντανή πίστη στον Θεό, αυτή που χαλύβδωνε τη θέληση και αναπτέρωνε την ελπίδα της ελευθερίας. Ο πειρασμός δε θα αργήσει να έλθει για να δοκιμάσει την νεαρή Κυράννα, της οποίας η σωματική ωραιότητα συμβάδιζε με την πνευματική ομορφιά κι έγινε στόχος του αθέμιτου

έρωτα ενός Τούρκου πλούσιου της περιοχής (εξωμότη κατά τον βιογράφο της), ο οποίος αποφασίζει να την κάνει γυναίκα του παρά τη θέλησή της και βέβαια, το ζητούμενο, να αρνηθεί την πίστη της. Η αντίδραση της Κυράννας ήταν ακαριαία, τονίζοντας στον ερωτευμένο άρχοντα πως «κάλλιο το 'χει να πεθάνει παρά να αρνηθεί τον Χριστό, για τον οποίο θα έδινε και τα νιάτα και τη ζωή της». Το αποτέλεσμα ήταν να οδηγηθεί στη φυλακή και να υποστεί φρικτά βασανιστήρια. Εκεί, ακόμη και οι δεσμοφύλακες και οι άλλοι φυλακισμένοι, Έλληνες και μουσουλμάνοι, θαύμασαν την ανδρειοσύνη της νεαρής Οσσαίας, η οποία ενώ δεχόταν ραβδισμούς, εξευτελισμούς, κρέμασμα και ό,τι μπορούσε να διανοηθεί ο παράφρων δήμιος, έβλεπαν μια ψυχική

γενναιότητα απίστευτη, μια σταθερή απόφαση να μην υποκύψει στα θέλητρα, τις απειλές και στο μαρτύριο. Η προσευχή την έτρεφε και η προσμονή του παραδείσου χαλύβδωνε την ψυχή της επί δέκα ημέρες. Για όλα αυτά η Κυράννα έτυχε της επισκέψεως της χάριτος του Θεού και πλημμύρισε το κελί της με φως, ένα φως που έκανε όλους να πιστέψουν ότι η Κυράννα αγίασε και προ του θανάτου της, που ήρθε μετά από λίγες μέρες, ως αποτέλεσμα των κακουχιών στις 28 Φεβρουαρίου του 1751. Οι πιστοί πήραν το λείψανό της και το έθαψαν, κατά τη συνήθεια, έξω από την πόλη της Θεσσαλονίκης.

Έκτοτε η νεαρή κόρη, αγία και νεομάρτυς πλέον στη συνείδηση της Εκκλησίας, τιμάται από τους πιστούς. Χτίζεται ναός στο χώρο του

πατρικού της στην Όσσα. Ο υμνογράφος Χριστόφορος Προδρομίτης γράφει την ακολουθία της και ο άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης καταγράφει το μαρτύριό της στο «Νέο Μαρτυρολόγιο».

Όμως τα δύσκολα χρόνια της σκλαβιάς δεν επιτρέπουν να γνωρίζουμε την περιπέτεια του αγίου λειψάνου της. Η κρυφή ελπίδα για την ανεύρεσή του υπήρχε από την πρώτη στιγμή που ο μητροπολίτης Λαγκαδά κ. Ιωάννης άρχισε την έρευνα στις πηγές και τα κείμενα που έδιναν πληροφορίες για τον βίο και το μαρτύριό της. Έτσι, στις 12 Σεπτεμβρίου 2011 και με τη συνδρομή ειδικών επιστημόνων και ιατροδικαστών, επιβεβαιώθηκε η ελπίδα και μεγάλο μέρος των αγίων λειψάνων βρέθηκε μέσα στο

ιερό βήμα του ναού των Αρχαγγέλων της Όσσης κάτω από τις πλάκες του δαπέδου. Η αμφιβολία που γεννά πάντα η έρευνα, αν πρόκειται για λείψανα αγίου, επιβεβαιώθηκε από την ευωδία που πλημμύρισε τον ναό. Σε λίγο ένα ακόμη στοιχείο ήρθε να στηρίξει την ελπίδα ότι τα λείψανα είναι της αγίας Κυράννας· βρέθηκαν τα δερμάτινα υποδήματά της και η ιατροδικαστική έρευνα μπόρεσε να υπολογίσει ακόμη και το σωματικό της ύψος, τα δε αποτμήματα των λειψάνων, ήταν αρκετά για να βεβαιώσουν οι ιατροδικαστές το φύλο, την ηλικία της αγίας αλλά και τη χρονολόγηση της ταφής. Στη συνέχεια ο σεβ. Μητροπολίτης κ. Ιωάννης, κατά χρέος, ενημέρωσε τον Παναγιώτατο Οικουμενικό Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο και

τον Μακαριώτατο Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ.κ. Ιερώνυμο και προχώρησε στην ανακοίνωση του θέματος στον πιστό λαό.

Την Παρασκευή 23 Σεπτεμβρίου, μέσα σε κλίμα συγκινήσεως και κατανύξεως, τελέστηκε η πρώτη αγρυπνία στον ναό των αγίων Αρχαγγέλων, με την παρουσία πλέον της αγίας Κυρήνης μέσω του ιερού της λειψάνου. Στις 11 Οκτωβρίου, με την παρουσία του Παναγιωτάτου Οικουμενικού Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίου, τα λείψανα της αγίας μεταφέρθηκαν με λιτανεία και τοποθετήθηκαν στον νέο ναό του χωριού της Όσσας που είναι αφιερωμένος στη μνήμη της.

Πηγή: <http://www.amen.gr>

Η κοινωνική προέλευση και η πνευματική δυναμική των Νεομαρτύρων

Κομβικής σημασίας για την αποτίμηση της παρουσίας των νεομαρτύρων είναι η εξέταση της κοινωνικής τους προέλευσης και της θέσης τους εντός του εκκλησιαστικού οργανισμού πριν και μετά το μαρτύριο. Αν και ανάμεσά τους δε λείπουν ιεράρχες, κληρικοί και μοναχοί, οι νεομάρτυρες στην πλειονότητά τους είναι λαϊκοί, απλοί και καθημερινοί άνθρωποι που αγκαλιάζουν όλο σχεδόν το φάσμα του κοινωνικού και επαγγελματικού ιστού. Άνδρες και γυναίκες κάθε ηλικίας, οικογενειάρχες, έμποροι, ναυτικοί, βοσκοί, ράφτες, ζωγράφοι, κουρείς, χτίστες και ψαράδες, οι νεομάρτυρες επανέφεραν με ένα δραστικό

και συνάμα δραματικό τρόπο στην εκκλησιαστική επικαιρότητα τον δυναμισμό του λαϊκού στοιχείου, που παραπέμπει επίσης στην εμπειρία της πρωτοχριστιανικής περιόδου. Χάρη σ' αυτούς, η ιερή δεξαμενή της αγιολογικής μνήμης του εκκλησιαστικού οργανισμού τροφοδοτήθηκε και πάλι από λαϊκούς, μετά από τη μακραίωνη κυριαρχία των αγίων μοναχών και ιεραρχών της βυζαντινής ιστορίας. Η άδολη πίστη των νεομαρτύρων είναι ζυμωμένη με τις θύελλες των ιστορικών περιστάσεων και τις σταθερές της λαϊκής ευσέβειας. Για τον λόγο αυτό, αφενός κατάφερε να αγγίξει το ύψος μιας ακατέργαστης αλλά ζωντανής θεολογίας, και αφετέρου να καταστήσει το αίτημα της αγιότητας καθημερινό κατόρθωμα των μέχρι τότε αθέατων και ανώνυμων

σπλάχνων του εκκλησιαστικού οργανισμού.

Ο νεομάρτυρας δεν ήταν ένας απομονωμένος και δυσθεώρητος ασκητής, αλλά ένα ζωντανό και αναπόσπαστο μέλος της πιστεύουσας κοινότητας, η οποία, με τη σειρά της συνέπασχε πνευματικά μαζί του, τον ενθάρρυνε να αντέξει και, αμέσως μετά το μαρτύριο, περιέβαλλε το σκήνωμα και τη μνήμη του με ευλάβεια, σεβασμό και αγάπη. Εύγλωττη και συγκινητική είναι η περίπτωση του Γεωργίου από τη Χίο (+1807). Κατά τη διάρκεια του μαρτυρίου του, η κοινότητα ήταν συναγμένη στον ναό και ικέτευε τη θεία αρωγή για την ενδυνάμωση του Γεωργίου. Όταν κάποιος έφερε την είδηση ότι ο Γεώργιος εξέπνευσε «νικητής», δηλαδή δίχως να προδώσει την πίστη του, η κοινότη-

τα συνέχισε την προσευχή, ευχαριστώντας τον Θεό και ζητώντας πλέον τις πρεσβείες του δοξασμένου μέλους της.

Παναγιώτης Υφαντής, «Το κύμα των εξισλαμισμών και οι εκδοχές της παθητικής αντίστασης: Νεομάρτυρες και κρυπτοχριστιανοί», Ιστορία της Ορθοδοξίας, τ. 5

**Από τις τάξεις του κλήρου προ-
έρχονται και πολλοί εθνομάρτυρες.
Πολλοί κληρικοί θυσίασαν τη ζωή
τους για την πατρίδα, συμμετέχο-
ντας σε πολεμικές συγκρούσεις
(Αθανάσιος Διάκος, Παπαφλέσσας,**

50 / 140

Ησαΐας Σαλώνων κ.ά.). Η απόφαση τους να χρησιμοποιήσουν όπλα κατά συνανθρώπων τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη, γιατί ως χριστιανοί και μάλιστα κληρικοί δεν επιτρεπόταν να διαπράξουν φόνο. Η Εκκλησία δεν τους αναγνώρισε ως νεομάρτυρες, αντιμετώπισε όμως με συγκατάβαση και ανοχή τη συμπεριφορά τους, γιατί διακινδύνευσαν να χάσουν την ψυχή τους προκειμένου να υπερασπιστούν τα ιερά και τα όσια του λαού τους και να υπηρετήσουν αξίες, όπως η αυτοδιάθεση των λαών και η ελευθερία.

Ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης και η ηθική αυτοθυσία του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄

Όταν στην Κωνσταντινούπολη έγιναν διαδηλώσεις φανατικών Τούρκων εναντίον των Ελλήνων, ύστερα από την εξέγερση του Υψηλάντη και φήμες ότι εξοντώθηκαν Τούρκοι έμποροι στο Γαλάτσι, η κυβέρνηση αποφάσισε μέτρο ριζικό: εξόντωση όλων των Ελλήνων στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στην Κύπρο, στις Κυδωνίες, παντού. Και τότε, κατά συγκυρίαν αγαθή, βρέθηκε να είναι θρησκευτικός αρχηγός των Τούρκων ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης, άνθρωπος με πολιτικό σθένος και με ηθική ευαισθησία, και αρνήθηκε να υπογράψει τον φετβά, δηλαδή τη θρησκευτική απόφαση, απαραίτητη για να εκτελεστεί η δια-

ταγή του Σουλτάνου. Και διεμήνυσε στον Πατριάρχη: «Βοήθησέ με», διότι το επιχείρημα προς τον Σουλτάνο ήταν ότι το Κοράνι δεν επιτρέπει σφαγή αθώων. Ήθελε λοιπόν ορισμένα επιχειρήματα, ότι οι Έλληνες των άλλων περιοχών που δεν επαναστάτησαν δεν είναι συνεργοί σε αυτό το «έγκλημα εναντίον της οθωμανικής εξουσίας». Και ο Πατριάρχης, ευτυχώς, είχε το σθένος να αδιαφορήσει για τις εντυπώσεις και να προχωρήσει σε μια πράξη, εάν θέλετε, ηθικής αυτοθυσίας για να σώσει τον ελληνισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αφού «κατὰ μόνας ἐν θλίψει», όπως αναφέρεται στις πηγές, ολονύκτια σκέφτηκε και έπειτα συμβουλευτήκε και άλλους Ιεράρχες, συγκάλεσε την Ιερά Σύνοδο και όλοι μαζί υπέγραψαν έναν αφορισμό του Υψηλάντη και

διεχώρισαν κατ' έναν τρόπο την επίσημη Εθναρχία, τη θρησκευτική ηγεσία, από την Επανάσταση για να ενισχύσουν τον Χατζή Χαλίλ Εφέντη, τον Τούρκο θρησκευτικό ηγέτη, στην άρνησή του. Το αποτέλεσμα είναι ότι δεν εκδόθηκε ο φετβάς. Μάλιστα, αυτό το πλήρωσε με την ζωή του ο καλός αυτός άνθρωπος διότι καθαιρέθηκε, εστάλη σε τόπον εξορίας και εκτελέστηκε στον δρόμο. Και σε λίγο το πλήρωσε ο Πατριάρχης. Διότι, όταν ο Δέρκων του είπε: να ζητήσουμε άδεια από τον Σουλτάνο να κατέβουμε στην Πελοπόννησο προς κατευνασμόν, και εκεί να τεθούμε επικεφαλής της Επαναστάσεως, του απάντησε: Άγιε Δέρκων ημείς γερόντοι εσμέν και εξεμετρήσαμε τον βίον. Εάν συμβεί αυτό, τότε θα δώσουμε αφορμή στον Σουλτάνο να σφάξει

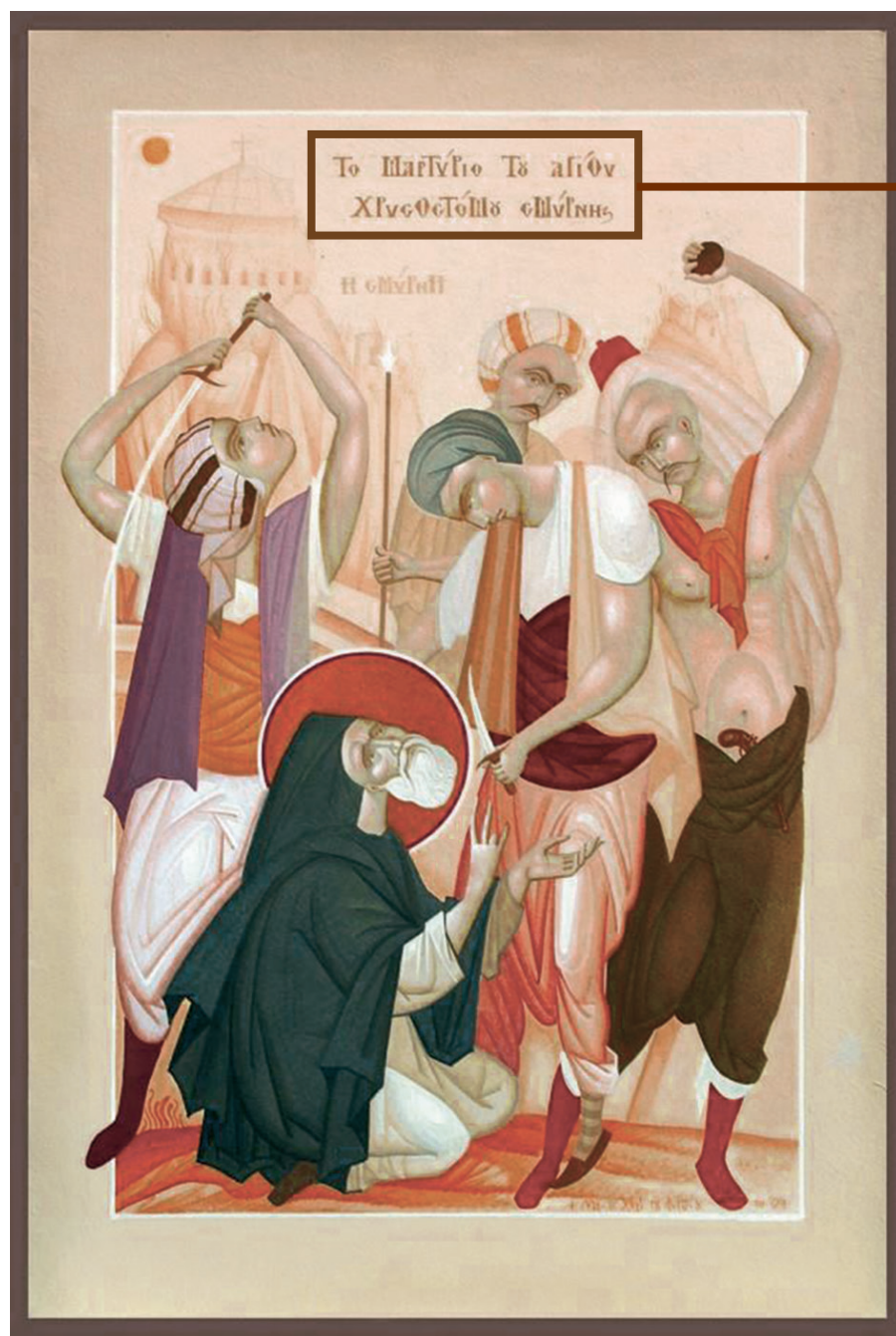
όλους τους Έλληνες. Εάν εμείνουμε
εμείς και σφαγώμεν εμείς, τότε θα
δώσουμε καιρόν στη Χριστιανοσύ-
νη να επέμβει σωστικώς υπέρ των
Ελλήνων στις μη επαναστατημένες
περιοχές.

Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος,
από την εκπομπή «Αρχονταρίκι»,
ΕΤ1 2001

Ὁ Ὑμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν, Διονύσιος Σολωμός, [στροφές 133-138]

**ΤΟ ΜΑΡΤΥΡΙΟ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ
ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΣΜΥΡΝΗΣ**

56 / 142

**Ἐκρυφόσμιγαν οἱ φίλοι
μὲ τσ' ἐχθρούς τους τὴ Λαμπρή,
καὶ τοὺς ἔτρεμαν τὰ χεῖλη
δίνοντάς τα εἰς τὸ φιλί.**

**Κειες τὲς δάφνες ποὺ ἔσκορπίστε*
τώρα πλέον δὲν τὲς πατεῖ,
καὶ τὸ χέρι ὁποῦ ἐφιλῆστε
πλέον, ἄ, πλέον δὲν εὐλογεῖ.**

**Ὅλοι κλαῦστε· ἀποθαμένος
ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησιᾶς·
κλαῦστε, κλαῦστε κρεμασμένος
ὡσὰν νάτανε φονιάς.**

**Ἔχει ὀλάνοιχτο τὸ στόμα
π' ὦρες πρῶτα εἶχε γευθεῖ
τ' Ἅγιον Αἷμα, τ' Ἅγιον Σῶμα·
λὲς πὼς θενὰ ξαναβγῆ**

**ἡ κατὰρα ποὺ εἶχε ἀφήσει
λίγο πρὶν νὰ ἀδικηθῇ
εἰς ὁποῖον δὲν πολεμήσῃ
καὶ ἠμπορεῖ νὰ πολεμῇ.**

**Τὴν ἀκούω, βροντάει, δὲν παύει
εἰς τὸ πέλαγο, εἰς τὴ γῆ,
καὶ μουγκρίζοντας ἀνάβει
τὴν αἰώνιαν ἀστραπή.**

*** Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας συνηθίζουν νὰ σπέρ-
νουν δάφνες εἰς τὰς ἐκκλησίες τὴν
ἡμέραν τοῦ Πάσχα. [Σημείωση τοῦ
ποιητῆ]**

Εκκλησία και παιδεία

Η Εκκλησία διδάσκαλος των υπόδουλων

Μια από τις προτεραιότητες της Ορθόδοξης Εκκλησίας ήταν το θέμα της παιδείας, ενός τομέα στον οποίο είχε μακραίωνη παράδοση. Ο Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος ίδρυσε το 1454 Πατριαρχική Ακαδημία στην Κωνσταντινούπολη. Αργότερα, ο Κύριλλος Λούκαρης την εξόπλισε με τυπογραφείο, που δυστυχώς καταστράφηκε από τους Τούρκους. Σχολεία ιδρύθηκαν σε μεγάλες πόλεις όπως η Σμύρνη, τα Γιάννενα, η Θεσσαλονίκη, η Αθήνα, η Δημητσάνα, η Πάτμος, η Νάξος, το Άγιο Όρος (Αθωνιάδα). Για το μεγαλύτερο μέρος του λαού που δεν είχε πρόσβαση στις σχολές αυτές, ιερείς και μοναχοί δίδασκαν περιστασιακά,

ιδίως σε ταραγμένες περιόδους, ανάγνωση και γραφή χρησιμοποιώντας τα λειτουργικά εκκλησιαστικά βιβλία και κυρίως το ψαλτήρι. Στη λαϊκή μνήμη η δράση αυτή των ιερωμένων-δασκάλων έμεινε γνωστή ως «κρυφό σχολειό». Σημαντικοί δάσκαλοι της περιόδου της Τουρκοκρατίας (διδάσκαλοι του Γένους) υπήρξαν οι Ηλίας Μηνιάτης (1669-1714), Ευγένιος Βούλγαρης (1716-1806), Νικηφόρος Θεοτόκης (1731-1800), και οι άγιοι Κοσμάς ο Αιτωλός (1714-1779), Μακάριος ο Νοταράς (1731-1805) και Νικόδημος ο Αγιορείτης (1749-1809). Με τις συγγραφές και τα κηρύγματά τους, που ήταν διατυπωμένα στη γλώσσα του λαού, διατήρησαν την χριστιανική πίστη, την εθνική μνήμη και την ελληνική γλώσσα ζωντανές

στη συνείδηση του λαού.

**Πηγή: Στ. Καραχάλιας,
Π. Μπράττη, Δ. Πασσάκος,
Γ. Φίλιας, Θρησκευτικά
Γ' Γυμνασίου. Ανακτήθηκε από:
<http://ebooks.edu.gr>**

Ο Άγιος Ιερομάρτυρας Κοσμάς ο Αιτωλός

“Έλαβε τὴν εὐχὴ τῶν πατέρων τῆς Μονῆς. Πῆρε τὸ ῥαβδὶ καὶ τὸν τορβά του καὶ ξεκίνησε. Ξεκίνησε ἀπὸ ποῦ; Ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη. Ὡς ἄνθρωπος τῆς Ἐκκλησίας ἤξευρε ὅτι ἂν δὲν λάβῃ τὴν εὐλογία τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας θὰ ἐκοπίαζε εἰς μάτην. Τὸ ἔργο του δὲν θὰ εἶχε καρποφορία. Μεταβαίνει λοιπὸν στὸ Φανάρι καὶ συναντᾷ τὸν Πατριάρχη τοῦ Γένους. Πατριάρχης τότε ἦταν ὁ Σεραφεῖμ. Συζήτησε μαζί του γιὰ τὴν κατάσταση τοῦ Γένους. Συγκινήθηκε ὁ Πατριάρχης. Συμφώνησε ἀπολύτως. Ἔδωσε τὴν εὐχὴ του καὶ μάλιστα ἐγγράφως. Ὅπου κι ἂν πάῃ νὰ τὸν δέχονται ὡς γνήσιο κήρυκα τοῦ Ευαγγελίου. Στὸν κόρφο του

ὁ Ἅγιος κρύβει τὸ Πατριαρχικὸ γράμμα πρὸς τοὺς μητροπολίτας καὶ ἐπισκόπους τῆς δικαιοδοσίας του. Ἀρχίζει τὸν εὐαγγελισμό τῶν πιστῶν ἀπὸ τὰ περίχωρα τῆς Βασιλευούσης. Υπῆρχαν τότε ἑκατοντάδες χωριά, ἀμιγῶς Χριστιανικά, γύρω ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη καὶ στὸν ἀπέραντο κάμπο τῆς Θράκης.

Κατόπιν κατέβηκε πρὸς τὰ μέρη τῆς καταγωγῆς του. Κήρυξε στὰ Κράββαρα (ὄρεινὴ Ναυπακτία), στὸ Μεσολόγγι, στὸ Βραχώρι (Ἄγρίνιο). Ὁ Πατριάρχης ἄλλαξε... Νέος Πατριάρχης ἦταν ὁ Σωφρόνιος. Ζήτησε καὶ ἀπὸ αὐτὸν τὴν ἄδεια. Τὴν ἔλαβε. Μὲ αὐτὴν κατέρχεται καὶ κηρύττει στὰ Δωδεκάνησα. Ἀνέρχεται στὸ Ἅγιον Ὄρος, τὸ ὁποῖο καὶ περιώδευσε ὅλο. Φθάνει, κηρύσσει καθ' ὁδόν,

στην Θεσσαλονίκη, στην Βέρροια
καὶ σὲ ὀλόκληρη τὴν Μακεδονία.
Ἔφθασε μέχρι τὴν Χειμάρρα τῆς
Ἡπείρου. Κατέβηκε στὴν Ἀκαρ-
νανία καὶ Αἰτωλία, μετὰ στὴν Πρέ-
βεζα καὶ τὴν Ἄρτα, στὴν Λευκά-
δα καὶ τὴν Κεφαλληνία. Κατόπιν
ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθο καὶ τὴν
Κέρκυρα. Τέλος ἔφθασε καὶ στὴν
Ἀλβανία ὅπου τὸ πλεῖστον τῶν Ἀλ-
βανῶν Χριστιανῶν εἶχεν ἀλλαξο-
πιστήσει, οἱ δὲ Ῥωμηοὶ Χριστιανοί,
εἶχαν ξεχάσει τὴν γλῶσσα τους καὶ
μιλοῦσαν Ἀρβανίτικα....

Ὅπου καὶ ἂν πήγαινε γινόταν
μεγάλη σύναξις τῶν Χριστιανῶν.
Ἄκουαν μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, μὲ
ἡσυχία ἀπόλυτη, μὲ κατάνυξη καὶ
δάκρυα τὸ ἀπλὸ καὶ γλυκὺ κήρυγ-
μα τοῦ Ἁγίου. Ἡ διδασκαλία ἤκο-
λουθεῖτο ἀπὸ πλεῖστα ὅσα θαύμα-
τα τῶν ὁποίων καὶ μόνη ἡ ἀπαρίθ-

μησις εἶναι ἀκατόρθωτη. Τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὸν Χριστό, γιὰ τὴν ψυχὴ, γιὰ τὸ ποθούμενο ποὺ ἦταν ἡ λευτεριά, προφήτευε γιὰ τὰ ὅσα ἔμελλε νὰ συμβοῦν. Καὶ ὅπως τὰ προεῖπε ἔτσι καὶ ἔγιναν.

Κατὰ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐξημέρωσε καρδιὰς ἐξαγριωμένες ἀπὸ τὴν ἀμάθεια, κατεπράϋνε ληστές, μέτεβαλε ἀσπλάγχχνους σὲ εὐσπλάγχχνους, ἀνευλαβεῖς μεταποίησε σὲ εὐλαβεῖς καὶ ἐν συντόμῳ ἐφάνη στὴν Ἐκκλησία Χριστοῦ νέος Ἀπόστολος. Ἀπὸ ὅπου καὶ ἂν περνοῦσε παραινοῦσε τοὺς χριστιανούς νὰ ἰδρύουν σχολεῖα γιὰ νὰ μαθαίνουν τὰ Ῥωμηόπουλα τὴν Ἑλληνικὴ Γλῶσσα καὶ τὰ Ἱερὰ Γράμματα ποὺ ὀδηγοῦν εἰς εὐσέβειαν. Παρότρυνε τοὺς Ῥωμηοὺς νὰ ὁμιλοῦν τὴν γλῶσσα τους. Ἐγνώριζε καλῶς ὅτι ὅποιος χάνει τὴν γλῶσσά του,

σιγά-σιγά, χάνει καὶ τὴν πίστη του.

**Γιὰ πολλὰ χρόνια μετὰ, ἕνας
μεγάλος ξύλινος Σταυρός, πού
στηνόταν πάντα στὸν τόπο πού
κήρυττε, ὑπενθύμιζε τὴν διδα-
σκαλία του καὶ τὰ θαύματά του.**

**Ὁ Ἅγιος ἔφευγε γιὰ ἄλλους τό-
πους κινούμενος ὑπὸ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος, ἔμενε ὅμως ὁ Σταυρός,
ἀψευδὴς μάρτυς τῆς ἀγίας διελεύ-
σεώς του.**

**Βίος καὶ Μαρτύριον τοῦ Ἁγίου
Ἱερομάρτυρος Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ,
Ἄρχιμ. Δοσιθέου Κανέλλου,
Οἱ Ἅγιοί μας,
Ἰ. Μ. Τατάρνης Εὐρυτανίας**

Πώς ήθελε την ελληνική παιδεία ο Πατροκοσμάς

Καλά, παιδιά μου, μου εχαρίσατε τα παιδιά σας, αμή να ιδούμεν, έχετε και σχολείον οπού να διαβάζουν, να μανθάνουν γράμματα τα παιδιά μας;

–Δεν έχομεν, άγιε του Θεού.

–Τέτοια παιδιά αγράμματα μου εχαρίσατε. Τι τα θέλω, χάρισμά σας. Παιδιά ωςάν γουρουνόπουλα να έχω, δεν το καταδέχομαι, διατί είμαι

υπερήφανος. Χάρισμά σας. Ωσάν θέλετε χαρίσετέ μου και ένα σχολείον εδώ εις την χώραν σας να μανθάνουν τα παιδιά μας γράμματα, να ηξεύρουν πού περιπατούνε και τότε να τα εύχωμαι να ζήσουν, να προκόψουν. Αμή δεν είναι καλά να βάλετε όλοι σας να κάμετε ένα ρεφενέ, να βάλετε και επιτρόπους ναν το κυβερνούν το σχολείον, να βάνουν διδάσκαλον να μανθάνουν όλα τα παιδιά και πλούσια και πτωχά χωρίς να πληρώνουν. Διατί από το σχολείον μανθάνομεν το κατά δύναμιν τι είναι ο Θεός, τι είναι Αγία Τριάς, τι είναι άγγελοι, αρχάγγελοι, τι είναι δαίμονες, τι είναι παράδεισος, τι είναι κόλασις, τι είναι αμαρτία, τι είναι αρετή. Από το σχολείον μανθάνομεν τι είναι αγία Κοινωνία, τι είναι Βάπτισμα, τι είναι το άγιον Ευχέλαιον, ο τίμιος Γάμος, τι είναι ψυχή, τι είναι κορμί, τα πάντα

από το σχολεῖον τα μανθάνομεν
διατί χωρίς το σχολεῖον περιπα-
τούμεν εἰς το σκότος. Καλύτερα να
έχης εἰς τὴν χώραν σου σχολεῖον
ελληνικόν παρά να ἔχης βρύσες
καὶ ποταμούς, διατί ἡ βρύσις ποτί-
ζει το σῶμα, το δε σχολεῖον ποτίζει
τὴν ψυχὴν, το σχολεῖον ανοίγει τες
εκκλησίαι, το σχολεῖον ανοίγει τα
μοναστήρια. Ανίσως καὶ δεν ἦτανε
σχολεῖα, που ἤθελα ἐγὼ να μάθω
να διδάσκω;

Ἰωάννου Μενούνου,
Κοσμά του Αἰτωλοῦ Διδαχῆς

**Ο ἅγιος Κοσμάς ο Αἰτωλός μιλάει
για το ἔργο του**

Πόθεν ἐπαρακινήθηκα, ἀδελφοί
μου, θέλω να σας φανερώσω τὴν
αἰτίαν. Αναχωρώντας ἀπὸ τὴν πα-
τρίδα μου –εἶναι ἕως σαράντα πενή-
ντα χρόνους– ἐπεριπάτησα τόπους

69 / 145

πολλούς, κάστρη, χώρες και χωρία και μάλιστα εις την Κωνσταντινούπολιν, μα περισσότερο εκάθισα εις το Άγιον Όρος δεκαεπτά χρόνους και έκλαια δια τες αμαρτίες μου.

Σιμά εις τα άπειρα χαρίσματα, οπού μου εχάρισεν ο Κύριός μου, με αξίωσε και εμένα τον αμαρτωλόν και έμαθα πεντέξι γράμματα ελληνικά, έγίνα και καλόγερος. Διαβάζοντας το άγιον και ιερόν Ευαγγέλιον ηύρηκα μέσα πολλά και διάφορα νοήματα, τα οποία είναι όλα μαργαριτάρια, διαμάντια, θησαυρός, πλούτος, χαρά, ευφροσύνη, ζωή αιώνιος. Σιμά εις τα άλλα ηύρηκα και τούτον τον λόγον, οπού λέγει ο Χριστός μας, πως δεν πρέπει κανένας χριστιανός, άνδρας ή γυναίκα, να φροντίζη δια του λόγου του

**μόνον να σωθή, αλλά να φροντί-
ζη και δια τους αδελφούς του. Και
όποιος φροντίζει μόνον δια του λό-
γου του και δεν φροντίζει και δια
τους αδελφούς του εκείνος θα κο-
λασθή. Ακούοντας και εγώ, αδελ-
φοί μου, ετούτον τον γλυκύτετον
λόγον οπού λέγει ο Χριστός μας, να
φροντίζωμεν και δια τους αδελφούς
μας, με έτρωγε εκείνος ο λόγος
μέσα εις την καρδίαν μου τόσους
χρόνους ωσάν το σκουλήκι οπού
τρώγει το ξύλον.**

**Τι να κάμω και εγώ; Στοχαζόμε-
νος και την αμάθειάν μου εσυμβου-
λεύθηκα τους πνευματικούς μου
πατέρας, αρχιερείς, πατριάρχας,
τους εφάνέρωσα τον λογισμόν μου,
ανίσως και είναι θεάρεστον τέτοιον
έργον ναν το μεταχειρισθώ, και όλοι
με επαρακίνησαν να το κάμω και με**

είπαν πως τέτοιον έργον καλόν και άγιον είναι.

**Ιωάννου Μενούνου,
Κοσμά του Αιτωλού Διδαχές**

Βίος Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη

Ο Όσιος Νικόδημος γεννήθηκε στη Νάξο το έτος 1749 από γονείς ευσεβείς και ενάρετους. Το κατά κόσμον όνομά του ήταν Νικόλαος και από μικρός έδειχνε ότι ήταν άνθρωπος μεγάλης αρετής και ευφυΐας. Τα πρώτα του γράμματα τα έμαθε στη Νάξο και έπειτα στη σχολή της ίδιας πόλης επέκτεινε τις γνώσεις του, με δάσκαλο τον αδελφό του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού, Αρχιμανδρίτη Χρύσανθο. Κατόπιν, 16 χρόνων πήγε στην Ελληνική σχολή της Σμύρνης, όπου κοντά σε φημισμένους διδασκάλους έλαβε ανώτε-

ρη παιδεία. Το 1775 πήγε στο Άγιον Όρος και εκάρη μοναχός στη Μονή του Άγιου Διονυσίου με το όνομα Νικόδημος. Οι Πατέρες της Μονής, που διέκριναν τα μεγάλα φυσικά και επίκτητα χαρίσματα του Νικόδημου, τον διόρισαν αναγνώστη και γραμματέα της Μονής. Στη Μονή αυτή ο Νικόδημος, υπήρξε υπόδειγμα διακονίας και πράξεων αρετής. Επιδόθηκε στη μελέτη και συγγραφή πολλών οικοδομητικών, θεολογικών και αγιολογικών βιβλίων. Μεταξύ αυτών είναι ο «Συναξαριστής», το «Εορτοδρόμιον», η «Νέα Κλίμακα», ο «Αόρατος Πόλεμος» και άλλα πολλά.

Απεβίωσε σε ηλικία 60 χρονών, τις πρώτες ορθρινές ώρες της 14ης Ιουλίου του 1809. Τα τελευταία του λόγια ήταν η απάντηση που έδωσε στους μαθητές του όταν τον ρώτησαν αν ησυχάζει: «Τον Χριστό έβαλα

μέσα μου και πώς να μη ησυχάσω;». Ενταφιάστηκε στο Λαυριωτικό Κελί των Σκουρταίων στις Καρυές του Αγίου Όρους, αφήνοντας πίσω του ένα τεράστιο πνευματικό συγγραφικό έργο, που σήμερα αποτελεί κεφάλαιο για τον λαό της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η Εκκλησία μας επάξια από το έτος 1955 μ.Χ. τον κατέταξε στο Αγιολόγιό της.

Πηγή: <http://www.saint.gr>

Ο Αδαμάντιος Κοραής γράφει για τον Ευγένιο Βούλγαρη

Αυτός ο αξιοσέβαστος ιεράρχης είναι τώρα ο πρύτανης των μορφωμένων ανθρώπων του έθνους. Ήταν ένας από τους πρώτους που συνέβαλε πιο αποτελεσματικά στην ηθική επανάσταση που λαμβάνει χώρα αυτό το διάστημα μεταξύ των

Ελλήνων. Πρόθυμα του αποτίω, από τη δική μου πλευρά, τον φόρο τιμής που το έθνος του οφείλει. Θα θυμάμαι πάντα με ευχαρίστηση την άμιλλα και τη συγκίνηση που προκάλεσαν στην ψυχή μου, νέος ακόμα, οι δημοσιεύσεις της Λογικής του, στην οποία χρωστώ το λίγο φως που κατέχω.

Αδαμάντιος Κοραΐς, Mémoire sur d'état actuel de la civilisation dans la Grèce, Paris 1803

75 / 146

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- Αφηγήσεις για την Άλωση.
- Αφηγήσεις από τον Συναξαριστή των Νεομαρτύρων.
- Artful Thinking: Εικόνες Νεομαρτύρων.
- Μελέτη περίπτωσης: Ζωή, διδαχές, περιοχές, σχολεία και εικόνες του Αγίου Κοσμά του Αιτωλού.
- Μελέτη περίπτωσης: Ευγένιος Βούλγαρης και Νικόδημος Αγιορείτης (I.iii).
- Artful Thinking: Θρύλοι και παραδόσεις στη νεοελληνική ζωγραφική και τους πίνακες του Νικόλαου Γύζη «Το κρυφό σχολειό», «Φεγγαράκι μου

λαμπρό», «Μικρός μικρός στα γράμματα, μικρός και στο ψαλτήρι».

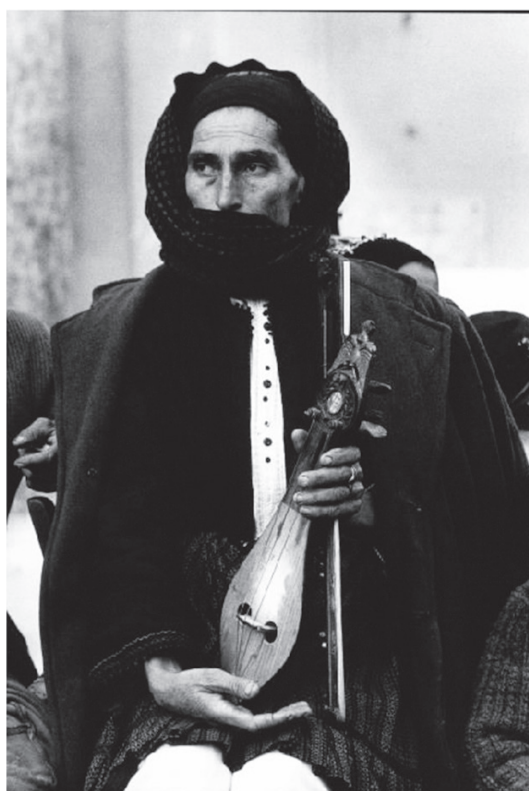
 Οργάνωση συνδιδασκαλίας με τον καθηγητή της Ιστορίας για την ιστορική πορεία της Ρωμιοσύνης μετά την Άλωση.

 Έκθεση υλικού στη γιορτή της 25ης Μαρτίου.

ΙΙ. Η δύναμη του λαϊκού πολιτισμού

**Δημοτικά τραγούδια
(με θρησκευτικό περιεχόμενο) και
κάλαντα γιορτών**

**Τὸ ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντι-
νουπόλεως (ἀπόσπασμα)**

**Θρῆνος κλαυθμὸς καὶ ὄδυρμὸς καὶ
στεναγμὸς καὶ λύπη,
Θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς
Ρωμαίοις.**

**Ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους, τὴν
Πόλιν τὴν ἁγία,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν
ἀπαντοχὴν τους.
Τίς τό ἔπεν; Τίς τὸ μήνυσε; Πότε
ἔλθεν τὸ μαντάτο;
Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς
Τενέδου
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντησε, στέκει
καὶ ἀναρωτᾷ το:
- Καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι καὶ
πόθεν κατεβαίνεις;
- Ἔρκομαι ἄκ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ
βαρὺν τὸ σκότος,
ἄκ τὴν ἀστροποχάλαζην, ἄκ τὴν
ἀνεμοζάλην·
ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν
ἀστροποκαμένην.
Ἐγὼ γομάριν δὲ βαστῶ, ἀμὲ
μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ**

καὶ δολωμένα.
Οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἦρθασιν, ἐπήρασιν
τὴν Πόλην
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανοὺς ἐκεῖ
καὶ πανταχόθεν.

Δημοτικό τραγούδι για τη Μεγάλη
Παρασκευή από τη Μέσα Μάνη

Ἄγιε μου Γιάννη Πρόδρομε και
Βαφτιστή του γιου μου,
πε μου που είναι ο γιόκας μου κ'
που 'ναι το παιδί μου.
Δεν έχου γλώσσα να ζε που, χείλη
να ζε μιλήσου.
Δεν έχου χεροπάλαμα για να ζε
τόνε δείξου.
Το λέπεις 'κείνο το παιδί το
παραπονεμένο
όπου φορεῖ πουκάμισο στο αίμα
βουτηγμένο;

Εκείνος ἐν' ο γιόκα ζου κ' ἐμέ ο
Βαφτιστής μου.
Ἡ Παναγιά ἡ Δέσποινα, ἐζύγωσε
κοντά του
λέπει που τρέχει το νερό ἀπό τα
σωθικά του.

Κάλαντα τοῦ Λαζάρου

Ἦρθε ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
ἦρθε τῶν Βαγιῶν ἡ ἐβδομάδα.
Ξύπνα Λάζαρε καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
ἦρθε ἡ μέρα σου καὶ ἡ χαρά σου.

Ποῦ ἦσουν Λάζαρε; Ποῦ ἦσουν
κρυμμένος;
Κάτω στοὺς νεκρούς, σὰν
πεθαμένος.

Δὲ μοῦ φέρνετε, λίγο νεράκι,
πού 'ν' τὸ στόμα μου πικρὸ
φαρμάκι.

Δὲ μοῦ φέρνετε, λίγο νεράκι,
πού 'ν' τὸ στόμα μου πικρὸ
φαρμάκι.

Δὲ μοῦ φέρνετε λίγο λεμόνι,
Ποῦ 'ν' τὸ στόμα μου, σὰν
περιβόλι.

Ἦρθε ὁ Λάζαρος, ἦρθαν τὰ Βάγια,
ἦρθε ἡ Κυριακὴ πού τρῶν' τὰ
ψάρια.

Σήκω Λάζαρε καὶ μὴν κοιμᾶσαι,
ἦρθε ἡ μάνα σου ἀπὸ τὴν πόλη,
σοῦ 'φέρει χαρτὶ καὶ κομπολόι.
Γράψε Θόδωρε καὶ σὺ Δημήτρη,
γράψε Λεμονιὰ καὶ Κυπαρίσσι.

**Τὸ κοφνάκι μου θέλει αὐγά,
κι ἡ τσεπούλα μου θέλει λεφτά.
Βάγια, Βάγια καὶ Βαγιῶ,
τρῶνε ψάρι καὶ κολιό.
Καὶ τὴν ἄλλη Κυριακή,
τρῶνε τὸ ψητὸ τ' ἄρνι.**

**Δημοτικό τραγούδι από την
Κάλυμνο**

**Ἄγιε Νικόλα Ποθιανέ
που'σαι μπρος στο μουράγιο
βλέπε εμάς τους θαλασσινοὺς
καὶ δίνε τους κουράγιο.**

**Παναγιά μου, δώσ' τους χρόνια
σαν της λεμονιάς τα κλώνια.**

Στης λεμονιάς τα κλώνια κελαηδούν
γλυκά τ'αηδόνια
Του Μετοχιού κρύο νερό να πιώ
τσαι 'γώ να δροσιστώ
Είν' του Άη Γιωργιού δικό του που
ποτίζει τ' άλογό του.

Γαμήλιο τραγούδι από το Πωγώνι
της Ηπείρου

**Μαλαματένιος ο Σταυρός από τον
Ιορδάνη,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός, το
νέο το στεφάνι.
Μαλαματένιος ο Σταυρός με τα
μαργαριτάρια,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός κι
όλα τα παλικάρια.
Μαλαματένιος ο Σταυρός με
πράσινες κορδέλες,
να ζήσει η νύφη και ο γαμπρός, και
όλες οι κοπέλες.**

Δημοτικό τραγούδι από την Πελοπόννησο

Λάμπουν τα χιόνια στα βουνά κι ο
ήλιος στα λαγκάδια,
λάμπουν και τ' αλαφρά σπαθιά των
Κολοκοτρωναίων,
που 'χουν τ' ασήμια τα πολλά, τις
ασημένιες πάλες,

τις πέντε αράδες τα κουμπιά, τις έξι
τα τσαπράζια,
οπού δεν καταδέχονται τη γη να
την πατήσουν.
Καβάλα τρώνε το ψωμί, καβάλα
πολεμάνε,
καβάλα πάν' στην εκκλησιά,
καβάλα προσκυνάνε,
καβάλα παίρν' αντίδερο απ' του
παπά το χέρι.
Φλουριά ρίχνουν στην Παναγιά,
φλουριά ρίχνουν στους άγιους,
και στον αφέντη το Χριστό τις
ασημένιες πάλες.
«Χριστέ μας, 'βλόγα τα σπαθιά,
'βλόγα μας και τα χέρια».
Κι ο Θεωράκης μίλησε, κι ο
Θεωράκης λέει:
«Τούτ' οι χαρές που κάνουμε σε
λύπη θα μας βγάλουν.
Απόψ' είδα στον ύπνο μου, στην
υπνοφαντασιά μου,

**θολό ποτάμι πέρναγα και πέρα δεν
εβγήκα.**

**Ελάτε να σκορπίσουμε,
μπουλούκια να γενούμε.**

**Σύρε, Γιώργο μ', στον τόπο σου,
Νικήτα, στο Λοντάρι,**

**εγώ πάω στην Καρύταινα, πάω
στους εδικούς μου,**

**ν' αφήσω τη διαθήκη μου και τις
παραγγελιές μου,**

**'τι θα περάσω θάλασσα, στη
Ζάκυνθο θα πάω».**

Νανούρισμα από τα Μαστιχοχώρια Χίου

**Κάμε, Χριστέ τσαι Παναγιά, τσαι
θρέψε το παιδί μου,
να μεγαλώσει να θραφή, καλό παιδί
να γίνη.**

**Τύχη χρυσή ας του δίγετε τσαι
φώτιση μεγάλη,
να μάθη γράμματα πολλά τσαι
φρόνιμο να γίνη,**

για να τσερδίτζη χρήματα, παντού
καλά να κάμνη,
ένα τσαι είκοσι σκολειά μ'
αληθινούς δασκάλους,
να μάθουν γράμματα οι φτωχοί,
αθρώποι να γενούνε,
να μάθουν πως 'ρφανέψαμεν από
τους άρχοντάς μας,
να μάθουν πως ξεχάσαμεν του
γένου μας τα φρένα,
πως ο καθείς μας χρεωστεί
βοήθειαν να δίνη
εις τα σκολειά, 'ς τοις εκκλησιαίς
τσαι 'ς τα ορφανεμένα.

Λαϊκή τέχνη: Καταφύγιο και κιβωτός (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική/κεντητική, αργυροχρυσοχοΐα, κεραμική

92 / 150

Με τον όρο «λαϊκή τέχνη» χαρακτηρίζουμε την ελληνική τέχνη των δύο τελευταίων αιώνων της Τουρκοκρατίας. Η ελληνική λαϊκή τέχνη έχει τις ρίζες της στο Βυζάντιο. Έχει επηρεαστεί, επίσης, από την τέχνη της Ανατολής και της Δύσης. Συγγενεύει, μάλιστα, ιδιαίτερα με την τέχνη των άλλων βαλκανικών λαών. Τα έργα της είναι δημιουργίες ανθρώπων που δε διδάχτηκαν την κάθε μορφή τέχνης σε σχολές, αλλά από έμπειρους τεχνίτες.

Από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της λαϊκής τέχνης είναι ότι:

 συνδυάζει χρηστικότητα και αισθητική·

 αποτελεί έκφραση της ομαδικής αισθητικής της συγκεκριμένης κοινωνίας και όχι της προσωπικής

αισθητικής κάθε δημιουργού·

✿ είναι μια τέχνη συντηρητική που συνδέεται στενά με την παράδοση·

✿ φανερώνει έναν κόσμο που ζούσε σε αρμονία με τη φύση και την αναπαριστούσε στην τέχνη του.

Τα έργα της λαϊκής τέχνης αποτελούσαν αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινής ζωής του ανθρώπου, καθώς σχετίζονταν με την κατοικία και με την ενδυμασία του, και παράγονταν συχνά από τα ίδια τα μέλη της οικογένειας. Η ελληνική λαϊκή τέχνη διακρίνεται σε εκκλησιαστική και σε κοσμική. Εκφράζεται, επίσης, με διάφορες μορφές: την αρχιτεκτονική, τη ζωγραφική, τη γλυπτική, καθώς και με την υφαντική, την κεντητική, τη μεταλλοτεχνία, την κεραμική, την επιπλοποιία, την κατα-

σκευή της φορεσιάς και άλλες.

**Κ. Αμπελιώτης,
Κ. Αποστολόπουλος,
Ε. Γεωργιτσογιάννη,
Μ. Γιαννακούλια, Ε. Κροκίδη,
Σ. Προβατάρη, Ά. Σαΐτη,
Οικιακή Οικονομία Β' Γυμνασίου,
1. ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ
ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ,
1.4 Η ελληνική λαϊκή τέχνη.**

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

- ✿ Έρευνα για τραγούδια της παράδοσης με θέμα την Άλωση.
- ✿ Μελέτη περίπτωσης: Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, Φώτης Κόντογλου, Ευγένιος Σπαθάρης.
- ✿ Το Άγιον Όρος στη νεοελληνική τέχνη:
http://www.eikastikon.gr/afieromata/athos_gr_art.html
- ✿ Artful Thinking: Εκκλησιαστικά αντικείμενα που φανερώνουν όψεις της καθημερινής ζωής των χριστιανικών κοινοτήτων (εξαπτέρυγα, θυμιατά, καντήλες, επιτάφιοι, αφιερώματα κ.ά.).
- ✿ Οι μαθητές σχεδιάζουν μοτίβα λαϊκής τέχνης και τα εκθέτουν στην τάξη.

 Σε συνεργασία με τον καθηγητή των Εικαστικών και της Οικιακής Οικονομίας:

α. Μεταβυζαντινή ναοδομία και ζωγραφική. Τάσεις και ρεύματα.

β. Όψεις της λαϊκής τέχνης (αρχιτεκτονική, ζωγραφική, ξυλογλυπτική, υφαντική / κεντητική, κεραμική).

γ. Το ζωγραφικό έργο του Θεόφιλου Χατζημιχαήλ.

 Σε συνεργασία με τον καθηγητή της Μουσικής:

α. Έρευνα και παρουσίαση δημοτικών τραγουδιών της περιοχής.

β. Παρουσίαση παραδοσιακών τραγουδιών με θέμα την Άλωση.

γ. Έρευνα και παρουσίαση λαϊκών

οργάνων της περιοχής.

 Σε συνεργασία με τον φιλόλογο και τον καθηγητή της Μουσικής:

α. Τοπικά ήθη και έθιμα: καταγραφή και παρουσίαση.

β. Επιβιώσεις των δημοτικών τραγουδιών σε σύγχρονους δημιουργούς (μουσική και στιχουργική).

 Οργάνωση έκθεσης φωτογραφίας με θέμα τις επιβιώσεις της λαϊκής τέχνης σήμερα.

 Οργάνωση έκθεσης φωτογραφίας με θέμα τις εκκλησίες και τα αρχοντικά της περιοχής μας.

 Οργάνωση βραδιάς δημοτικής μουσικής.

III. Από την οικουμενική Ορθοδοξία στις εθνικές Εκκλησίες

Το Αυτοκέφαλο της Εκκλησίας της Ελλάδας και η ρήξη με το Πατριαρχείο

Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 είχε το εξής επακόλουθο: οι εκκλησιαστικές επαρχίες του Οικουμενικού Πατριαρχείου που βρίσκονταν στις εξεγερμένες περιοχές της Ελλάδας να αποκοπούν από το κέντρο διοικήσεως και εξάρτησής τους. Αντιλαμβάνεται κανείς σε ποια δυσχερή θέση βρέθηκαν οι επαρχίες αυτές κατά τη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα των Ελλήνων αλλά και μετά από αυτόν. Μακριά από το κέντρο διοίκησης και χωρίς επικοινωνία με αυτό, οι επαρχίες υποχρεώθηκαν

να αντιμετωπίσουν πολλά και ποικίλα προβλήματα εκκλησιαστικής φύσης, τα οποία με την πάροδο του χρόνου συσσωρεύονταν. Το βασικότερο πρόβλημα ήταν αυτό των χειροτονιών, καθώς στη διάρκεια του αγώνα, με τον θάνατο πολλών αρχιερέων, ο αριθμός των χηρευουσών εκκλησιαστικών επαρχιών αυξήθηκε σημαντικά. Πολλά μοναστήρια και εκκλησίες είχαν καταστραφεί, οι απώλειες σε έμπυχο δυναμικό ήταν μεγάλες, η εκπαίδευση κληρικών και λαϊκών είχε παραμεληθεί και υπήρχε έλλειψη εκκλησιαστικών βιβλίων. Με την άφιξή του στην Ελλάδα, ο πρώτος Κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας εργάστηκε για την επίλυση αυτών των προβλημάτων της Εκκλησίας. Ο πρόωρος όμως θάνατός του έθεσε τέρμα στην προσπάθειά του.

Κατά τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του ανήλικου Όθωνα, ο αντιβασιλέας και υπουργός των εκκλησιαστικών, Μάουρερ, εξέδωσε διατάγματα για την ίδρυση αυτοκέφαλης εθνικής Εκκλησίας, χωρίς την έγκριση του Πατριάρχη. Η διοίκηση και η οργάνωση αυτής της εθνικής Εκκλησίας, με βάση τα προτεσταντικά βαυαρικά πρότυπα, συνεπαγόταν την υποταγή της Εκκλησίας στην κρατική εξουσία. Υπέρμαχος των ιδεών τού Μάουρερ αναδείχθηκε ο σπουδαίος Έλληνας λόγιος κληρικός Θεόκλητος Φαρμακίδης, ο οποίος υποστήριξε με σθένος την ανακήρυξη του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας της Ελλάδας με κάθε τρόπο. Στον αντίποδα, μια άλλη μεγάλη προσωπικότητα αυτής της περιόδου, ο ιερέας, ρήτορας και συγγραφέας, Κωνσταντίνος Οικονόμος,

πολέμησε με τον λόγο και την πένα του τον χωρισμό της Εκκλησίας της Ελλάδας από το Πατριαρχείο. Το διάταγμα υπογράφηκε τελικά στις 23 Ιουλίου/4 Αυγούστου 1833 από Σύνοδο 22 ιεραρχών και η ελλαδική Εκκλησία αποκόπηκε πραξικοπηματικά από το Οικουμενικό Πατριαρχείο. Για τα επόμενα χρόνια, και μέχρι το 1850, οι σχέσεις της Εκκλησίας της Ελλάδας και του Οικουμενικού Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως θα διακοπούν.

Η ίδρυση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας

Η ίδρυση της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας δε διεξήχθη ομαλά, καθώς έγινε χωρίς την προηγούμενη συναίνεση του Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, στη

δικαιοδοσία του οποίου υπάγονταν –μέχρι την Επανάσταση του 1821 και την ίδρυση του τότε μικρού Ελληνικού Βασιλείου– οι εκκλησιαστικές επαρχίες που τη συγκρότησαν. Αλλά και η αρχική οργάνωσή της στηρίχθηκε σε βάσεις ξένες προς τους κανόνες και τις παραδόσεις της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Βέβαια, δεν είναι ούτε ορθό ούτε ωφέλιμο να αποτελεί η Εκκλησία «κράτος εν κράτει»· αλλά το ίδιο δεν είναι σωστό και ωφέλιμο να εξουσιάζει το Κράτος τον ιδιαίτερο αυτόν πνευματικό οργανισμό που είναι η Εκκλησία ή να εξαφανίζει την αυτοτέλεια και την αυτενέργειά της στον κύκλο της πνευματικής δράσης της.

Μεταγραφή από: Χρυσοστόμου
Παπαδοπούλου, Ιστορία της
Εκκλησίας της Ελλάδος (1920)

Η αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ Εκκλησίας της Ελλάδας και Οικουμενικού Πατριαρχείου θα πραγματοποιηθεί μετά από συντονισμένες προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης και με τις δύο πλευρές. Το 1850, το Πατριαρχείο εξέδωσε Συνοδικό Τόμο, με τον οποίο ανακήρυσσε την Εκκλησία της Ελλάδας ως αυτοκέφαλη και καθόριζε το διοικητικό της πλαίσιο σύμφωνα με τους ιερούς κανόνες της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Τόμος Συνοδικός (1850)

[...] ὠρίσαμεν τῇ δυνάμει τοῦ Παναγίου καὶ Τελεταρχικοῦ Πνεύματος, διὰ τοῦ παρόντος ΣΥΝΟΔΙΚΟΥ ΤΟΜΟΥ, ἵνα ἡ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, Ἀρχηγὸν ἔχουσα

καὶ κεφαλὴν, ὡς καὶ πᾶσα ἡ Κα-
θολικὴ καὶ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία,
τὸν Κύριον καὶ Θεὸν καὶ Σωτῆρα
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὑπάρχη
τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφα-
λος, ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν
ἀρχὴν γνωρίζουσα Σύνοδον διαρκῆ,
συνισταμένην ἐξ Ἀρχιερέων,
προσκαλουμένων ἀλληλοδιαδόχως
κατὰ τὰ πρεσβεία τῆς χειροτονίας,
Πρόεδρον ἔχουσα τὸν κατὰ καιρὸν
Ἱερώτατον Μητροπολίτην Ἀθη-
νῶν, καὶ διοικοῦσαν τὰ τῆς Ἐκκλη-
σίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς
κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως
ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσε-
ως. Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τούτοις καθι-
σταμένην διὰ τοῦ παρόντος Συνο-
δικοῦ Τόμου τὴν Ἱεράν ἐν Ἑλλάδι
Σύνοδον, ἐπιγιγνώσκομεν αὐτήν,
καὶ ἀνακηρύττομεν πνευματικὴν

ἡμῶν ἀδελφῆν, καὶ πάσι τοῖς ἀπανταχοῦ εὐσεβέσι καὶ ὀρθοδόξοις τέκνοις τῆς Μίας, Ἀγίας, Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐπισυνιστῶμεν ὡς τοιαύτην τοῦ λοιποῦ ἀναγνωρίζεσθαι καὶ μνημονεύεσθαι τῷ ὀνόματι «Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος»· δαψιλεύομεν δὲ αὐτῇ καὶ πάσας τὰς προνομίας καὶ πάντα τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τὰ τῇ ἀνωτάτῃ ἐκκλησιαστικῇ ἀρχῇ παρομαρτοῦντα...

**Το παράθεμα στο:
Εμμανουήλ Κωνσταντινίδης,
Ἡ ανακήρυξις τοῦ Ἀυτοκεφάλου τῆς
ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας (1850)**

Ο κίνδυνος του εθνοφυλετισμού και η συνοδική του καταδίκη (1872)

Η αίρεση του Εθνοφυλετισμού

Είναι γεγονός ότι ο 19ος αιώνας αποτέλεσε την αρχή για μία σειρά γεγονότων, επαναστάσεων και ανταγωνισμών στην Βαλκανική Χερσόνησο. Έτσι έχουμε την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και την δημιουργία του πρώτου ελλαδικού κράτους, ενώ στην συνέχεια έχουμε την δημιουργία των υπολοίπων κρατών της Βαλκανικής, όπως της Ρουμανίας, της Σερβίας, της Βουλγαρίας και της Αλβανίας. Η «εθνική ιδεολογία» κάτω από την επίδραση της γαλλικής επανάστασης και του ευρωπαϊκού διαφωτισμού δημιουργεί και στην βαλκανική εθνικές ομάδες. Οι εθνικές επαναστάσεις δημιουργούν εθνικά κέντρα: Βελιγράδι,

Αθήνα, Σόφια, Βουκουρέστι. Η διάσπαση του Ορθοδόξου Γένους, της Ρωμιοσύνης είναι πλέον γεγονός.

Αυτή η διαίρεση του Μιλέτ των Ρουμ, έφερε το Ιερό Κέντρο, το οποίο είχε την ευθύνη της ποιμαντορίας και ενότητας των Ρωμιών μέσα στα πλαίσια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας σε δύσκολη θέση. Το Πατριαρχείο που πάντοτε είχε υπερεθνικό χαρακτήρα έβλεπε το ποίμνιο του χωρισμένο και αντιμαχόμενο. Ο Εθνοφυλετισμός, ο οποίος δημιούργησε πολλά προβλήματα εντός των λαών της Βαλκανικής, έκανε το Πατριαρχείο να τον καταδικάσει ως εχθρό της ενότητος και της ειρήνης της Εκκλησίας.

**Αρχιμ. Ιωακείμ Οικονομικός,
Η αίρεση του Εθνοφυλετισμού**

Η συνοδική απόρριψη του εκκλησιαστικού φυλετισμού

Στη χριστιανική Εκκλησία, η οποία είναι κοινωνία πνευματική, προορισμένη από τον αρχηγό και θεμελιωτή της να συμπεριλάβει όλα τα έθνη σε μία αδελφότητα με τον Χριστό, ο φυλετισμός είναι κάτι ξένο και τελείως αδιανόητο. Και πράγματι, ο φυλετισμός, δηλαδή η συγκρότηση ξεχωριστών φυλετικών Εκκλησιών στον ίδιο τόπο, οι οποίες αποδέχονται όλους όσοι ανήκουν στο ίδιο φύλο (έθνος) ενώ όλους όσοι δεν ανήκουν στο ίδιο φύλο τους αποκλείουν, και οι οποίες διοικούνται μόνο από ποιμένες του ίδιου έθνους, όπως αξιώνουν τώρα οι οπαδοί του φυλετισμού, αυτό είναι κάτι τελείως ανήκουστο και πρωτοφανές.

Όχι μόνο στην Ορθόδοξη Εκκλησία αλλά ακόμη και σε αυτές τις αιρετικές ή σχισματικές κοινωνίες δε συνέβη ποτέ να συνυπάρχουν πιστοί του ίδιου δόγματος και να είναι χωρισμένοι ο ένας από τον άλλο σε ανεξάρτητες φυλετικές εκκλησίες στην ίδια ενορία, στην ίδια πόλη ή χώρα. Ο φυλετισμός βρίσκεται σε αντίφαση και διαμάχη με το πνεύμα του Ευαγγελίου του Χριστού και ποτέ η Εκκλησία του Χριστού δεν πρόκειται να τον αποδεχθεί και να τον υιοθετήσει.

**Από τα πρακτικά της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου (1872),
MANSI τ. 45, 475 εξ.**

Το Οικουμενικό Πατριαρχείο σήμερα: μαρτυρία και ενότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας στον σύγχρονο κόσμο

Μετά τη Β΄ Οικουμενική Σύνοδο (381 μ.Χ.) η Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης απέκτησε το κύρος του «πρώτου θρόνου» ανάμεσα στις άλλες Εκκλησίες της Ανατολής. Ο εξαιρετικά σημαντικός ρόλος της Κωνσταντινούπολης ως πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας προσέδωσε αίγλη και στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης, ο επίσκοπος της οποίας ονομάστηκε, ήδη από τον 4ο μ.Χ. αιώνα, «Αρχιεπίσκοπος», δηλαδή «πρώτος εκ των επισκόπων». Η Δ΄ Οικουμενική Σύνοδος (451 μ.Χ.) με ορισμένους κανόνες της αναγνώρισε στην Εκκλησία της Κωνσταντινούπολης τα πρεσβεία

τιμής έναντι των άλλων Εκκλησιών και τον ρόλο της ως εγγυητή της ενότητάς της. Γι' αυτό και το Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης αποκαλείται «Οικουμενικό».

Ο ρόλος του Οικουμενικού Πατριαρχείου στη σύγχρονη Ορθοδοξία

Αν σήμερα το Πατριαρχείο δίνει το ζωντανό «παρών» του σε ολόκληρο το διορθόδοξο και διαχριστιανικό χώρο· αν έχει βαρύνοντα λόγο σε κάθε παρουσιαζόμενη περίπτωση που απαιτεί την παρουσία του, τη διατύπωση της γνώμης του, την προσφορά των καλών του υπηρεσιών, την παρέμβαση ή τη διαιτησία του και τις καταλλακτικές του πρωτοβουλίες· αν, μετά τις κοσμογονικές ανακατατάξεις στην

Ευρώπη και την εμφάνιση νέων ιδεών και νέων προβληματισμών, προωθεί δικές του πρωτοβουλίες σε χώρους ηθικο-κοινωνικούς, από την ειρήνη που στηρίζει, τις φυλετικές διακρίσεις και διαμάχες που καταδικάζει, την συναλληλία που διακηρύττει και προωθεί, έως την ακεραιότητα της δημιουργίας και τη διάσωση του περιβάλλοντος που πρωτόβουλα δρομολογεί· αν παρακολουθεί τις διεργασίες της Ενωμένης Ευρώπης και προάγει θετικά με κάθε μέσο την εξυπηρέτηση των πνευματικών και υλικών αναγκών του ευρωπαϊκού ομογενούς ορθόδοξου ποιμνίου του· αν, λοιπόν, όλα αυτά καταγράφονται στο ενεργητικό του σαν πνευματικές ευθύνες και μέριμνα του κατά βάση πνευματικού θεσμού που είναι το Πατριαρχείο, όλα αυτά αποτελούν την πιο

φυσική δικαίωση του ιστορικού και αδιαμφισβήτητα πνευματικού του χαρακτήρα, ενός χαρακτήρα για τον οποίον είναι υπερήφανο στο βαθμό που αποβαίνει θεσμός επωφελής υπέρ του συνόλου.

Αυτή είναι η προσφορά του Οικουμενικού Πατριαρχείου μέσα στη σημερινή διάρθρωση των πραγμάτων. Μια προσφορά διακονίας, προς οικοδομήν και προς ειρηνική συνύπαρξη με όλους και για όλους. Μια προσφορά για την Ορθοδοξία, της οποίας είναι η πρωτόθρονη Εκκλησία. Μια προσφορά για τον χριστιανισμό και για κάθε θρησκευόμενο άνθρωπο, χωρίς διάκριση εθνική, φυλετική, θρησκευτική, γλωσσική, ιδεολογική κ.λ.π. Μια προσφορά, τέλος, για την ανθρωπότητα, της οποίας θέλει και επιδιώκει την

ευταξία, την πρόοδο, την ευτυχία,
την ολοκλήρωση.

Μητροπολίτης Εφέσου
Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης,
Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι
Οικουμενικοί Πατριάρχες από τη
Συνθήκη της Λωζάννης έως σήμερα,
Γενεύη 1996

ΙΔΕΕΣ ΓΙΑ ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΤΑΞΗ

 Δημιουργία χάρτη όπου
σημειώνονται οι μητροπόλεις
που αποτελούν την Αυτοκέφαλη
Εκκλησία της Ελλάδας.

 Καρέκλα αφήγησης: Ένας
πιστός αφηγείται μια μέρα μετά
την Άλωση της Πόλης.

115 / 154 - 155

 Δημιουργήστε ένα κείμενο με βάση τις λέξεις «κοινότητα» και «εκκλησία» στην Οθωμανική αυτοκρατορία.

 Συζητήστε σε ομάδες τον ρόλο του σχολείου, όπως τον όριζε ο πατρο-Κοσμάς ο Αιτωλός και συγκρίνετέ το με την εμπειρία σας σήμερα.

 Μελετήστε τις δύο περιπτώσεις των νεομαρτύρων του αγίου Μιχαήλ και της αγίας Κυράννας. Ποια είναι τα κοινά σημεία που τους κατατάσσουν στους νεομάρτυρες;

 Συζήτηση στρογγυλής τράπεζας με θέμα: «δημοτικά τραγούδια και θρησκευτική και κοινωνική ζωή».

 Έρευνα: Η ημιαυτόνομη Εκκλησία της Κρήτης και το εκκλησιαστικό καθεστώς των μητροπόλεων της Δωδεκανήσου.

 Έρευνα: Οι Ορθόδοξες Εκκλησίες σήμερα και η σχέση τους με το Οικουμενικό Πατριαρχείο.

 Η παρουσία του Οικουμενικού Πατριαρχείου και της Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Ελλάδας σε Διεθνείς Οργανισμούς (Ευρωπαϊκή Ένωση, Παγκόσμιο Συμβούλιο Εκκλησιών).

ΠΗΓΕΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

[Όλα τα μεταφρασμένα βιβλικά παραθέματα προέρχονται από τον ιστότοπο της Αμερικανικής Βιβλικής Εταιρείας, πηγή: el.bibles.org]

✿ Στήβεν Ράνσιμαν, Η Μεγάλη Εκκλησία εν αιχμαλωσία, τ. Β΄, εκδόσεις Μπεργαδή σ. 339

✿ Της Αγιά Σοφιάς, Δημοτικό

✿ Τσάμικος – «Της γης το χρυσάφι», Στίχοι: Νίκος Γκάτσος, Μουσική: Μάνος Χατζιδάκις

✿ Απόστολος Βακαλόπουλος, Ιστορία Νέου Ελληνισμού, Θεσσαλονίκη 1965

✿ Κωνστανίνος Γαρίσης, «Ο Νεκτάριος Τέρπος και το έργο του», Εισαγωγή, σχόλια, κριτική έκδοση του έργου του «Πίστις»,

**Ο Θεσβίτης 2002, μεταγραφή
στα νέα ελληνικά Λάσκαρης Ια-
τρόπουλος**

- **Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτου,
Νέον Μαρτυρολόγιον (α΄ έκδο-
ση 1794)**
- **Κωνσταντίνος Αθ. Οικονόμου, Ο
Άγιος Νεομάρτυς Μιχαήλ Πακνα-
νάς ο Κηπουρός, [http://aktines.
blogspot.gr/2016/06/blog-
post_226.html](http://aktines.blogspot.gr/2016/06/blog-post_226.html)**
- **Η εύρεση των λειψάνων της
Αγίας Κυράννης της Οσσαίας,
<http://www.Amen.gr>**
- **Παναγιώτης Υφαντής, «Το κύμα
των εξισλαμισμών και οι εκδο-
χές της παθητικής αντίστασης:
Νεομάρτυρες και κρυπτοχριστιαν-
οί», Ιστορία της Ορθοδοξίας, τ.
5, Αθήνα 2008**

- ✦ **Κωνσταντίνος Δεσποτόπουλος, Ο Χατζή Χαλίλ Εφέντης και η ηθική αυτοθυσία του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄, από την εκπομπή «Αρχονταρίκι», ΕΤ1/2001, απομαγνητοφώνηση Λάσκαρης Ιατρόπουλος**
- ✦ **Διονύσιος Σολωμός, 'Ο "Υμνος εις τήν Έλευθερίαν, [στροφές 133-138]**
- ✦ **Η Εκκλησία διδάσκαλος των υπόδουλων, Στ. Καραχάλιας, Π. Μπράττη, Δ. Πασσάκος, Γ. Φίλιας, Θρησκευτικά Γ΄ Γυμνασίου. <http://ebooks.edu.gr>**
- ✦ **Αρχιμ. Δοσίθεος Κανέλλος, Βίος και Μαρτύριον του Αγίου Ιερομάρτυρος Κοσμά του Αιτωλού, Οι Άγιοί μας, Ι. Μ. Τατάρνης Ευρυτανίας, έκδοσις γ΄, σ.123 εξ.**

- ✿ **Ιωάννης Β. Μενούνος, Κοσμά του Αιτωλού διδαχές και βιογραφία, Ακρίτας, Αθήνα (2002). σσ. 142, 117 εξ.**
- ✿ **Βίος Αγίου Νικοδήμου Αγιορείτη, <http://www.saint.gr>**
- ✿ **Αδαμάντιος Κοραΐς, Mémoire sur d'état actuel de la civilisation dans la Grèce, Paris 1803, μτφ. Λάσκαρης Ιατρόπουλος**
- ✿ **Το ανακάλημα της Κωνσταντινουπόλεως, Δημοτικό**
- ✿ **Δημοτικό τραγούδι για τη Μεγάλη Παρασκευή από τη Μέσα Μάνη**
- ✿ **Κάλαντα του Λαζάρου**
- ✿ **Δημοτικό τραγούδι από την Κάλυμνο**
- ✿ **Δημοτικό τραγούδι από τη Σκύρο**

- ✿ **Γαμήλιο τραγούδι από το Πωγώνι της Ηπείρου**
- ✿ **Δημοτικό τραγούδι από την Πελοπόννησο**
- ✿ **Νανούρισμα από τα Μαστιχοχώρια Χίου**
- ✿ **Κ. Αμπελιώτης, Κ. Αποστολόπουλος, Ε. Γεωργιτσογιάννη, Μ. Γιαννακούλια, Ε. Κροκίδη, Σ. Προβατάρη, Ά. Σαΐτη, Οικιακή Οικονομία Β΄ Γυμνασίου, 1. ΟΙΚΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ, 1.4 Η ελληνική λαϊκή τέχνη.**
- ✿ **Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος (1920)**
- ✿ **Εμμανουήλ Κωνσταντινίδης, Η ανακήρυξις του Αυτοκεφάλου της εν Ελλάδι Εκκλησίας (1850), Αθήνα 1983**

- ✦ **Αρχιμ. Ιωακείμ Οικονομικός, Η αίρεση του Εθνοφυλετισμού, <http://www.amen.gr>**
- ✦ **Πρακτικά της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου Κωνσταντινουπόλεως (1872), ΜΑΝΣΙ τ.45, 475 εξ.**
- ✦ **Μητροπολίτης Εφέσου Χρυσόστομος Κωνσταντινίδης, Το Οικουμενικό Πατριαρχείο και οι Οικουμενικοί Πατριάρχες από τη Συνθήκη της Λωζάννης έως σήμερα, Γενεύη 1996**

ΠΗΓΕΣ ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

- σ. 130** Σημείο Ελευθερίας
(λεπτομέρεια), Χρήστος
Μποκόρος, 2012
- σ. 132** Θρηνητικό συναξάρι
Κωνσταντίνου Παλαιολόγου,
Κόντογλου Φώτης, 1949
- σ. 133** Παναγία η Κεριώτισσα,
Χρήστος Μποκόρος, 2013
- σ. 134** Ο Διγενής Ακρίτας, Σπύρος
Βασιλείου, ξυλογραφία
- σ. 137** Άγιος νεομάρτυς Μιχαήλ ο
Πακνανάς
- σ. 139** Η αγία νεομάρτυς Κυράννα
- σ. 140** Ο Άγιος νεομάρτυρας
Κωνσταντίνος ο Υδραίος,
Ράλλης Κοψίδης

- σ. 140** Ο ήρωας Αθανάσιος Διάκος
το 1821, Χατζημιχαήλ Θεόφιλος,
1930
- σ. 141** Ο απαγχονισμός του
πατριάρχη Γρηγορίου του Ε΄,
Χατζημιχαήλ Θεόφιλος
- σ. 142** Το μαρτύριο του αγίου
Χρυσοστόμου Σμύρνης,
Αντώνιος Φίκος
- σ. 143** Ιερέας με τον μαθητή του,
Μαργαρίτης Φίλιππος, 19ος αι.,
Μουσείο Μπενάκη
- σ. 144** Ο άγιος Κοσμάς ο νέος
μάρτυρας, φορητή εικόνα
(τεχνουργήθηκε εν ζωή) 1767,
Ιερός ναός αγίου Νικόλαου
Ζίτσας
- σ. 146** Ο Ευγένιος Βούλγαρης ή
Βούλγαρις (1716 - 1806)

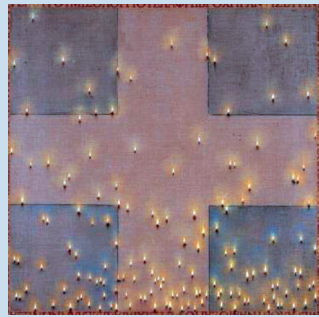
- σ. 147** Λυράρης, φωτ.
Κωνσταντίνος Μάνος
- σ. 148** Ο Επιτάφιος θρήνος,
Κέντημα, 1599, Μουσείο
Μπενάκη
- σ. 148** Αγιασώτισες Χορεύοντες
εις την Καρύνην, Χατζημιχαήλ
Θεόφιλος
- σ. 149** Ελληνικός γάμος στην
Αθήνα, 1825, Louis Dupre (1789-
1837), Μουσείο Μπενάκη
- σ. 149** Αρματωλοί και κλέφτες,
Φώτης Κόντογλου, 1948,
Δημαρχείο Αθηνών
- σ. 149** Λίμνιος Κεχαγιάς,
Χατζημιχαήλ Θεόφιλος, 1930
- σ. 150** Γυναίκα από την Αταλάντη,
Γιάννης Τσαρούχης, 1962,
ιδιωτική συλλογή

**σ. 155 Έξοδος, Χρήστος
Μποκόρος, ζωγραφισμένο με
χρώματα λαδιού σε πανί και
ξύλο, 2005**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

6. Ορθοδοξία και Νέος Ελληνισμός

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.